

Tartu Ülikool

Martin Ehala, Krista Kerge, Kersti Lepajõe, Kadri Sõrmus

Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase

Uuringukokkuvõte

Tartu 2010

ISBN 978-9985-4-0601-4

Eessõna

Veebruaris 2009 avaldas Haridus- ja Teadusministeerium uuringupakkumise kutse kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse taseme väljaselgitamiseks. Uuringu tingis vajadus saada informatsiooni, milline on eesti noorte eesti keele oskuse tase gümnaasiumi lõpetamise järel. Uuringu tulemused on olulised emakeeleõpetuse täiustamiseks, samuti „Eesti keele arengukava 2011–2017” tegevuste planeerimiseks üldhariduse ja kõrghariduse valdkonnas.

Pakkumiste hindamiseks moodustatud komisjon usaldas uuringu läbiviimise Tartu Ülikooli uurimisrühmale, kuhu kuulusid Tartu Ülikooli emakeele didaktika ja rakenduslingvistika professor Martin Ehala (uuringu juht), Tallinna Ülikooli rakenduslingvistika professor Krista Kerge ning Tartu Ülikooli eesti keele lektorid Kersti Lepajõe ja Kadri Sõrmus. Uuring viidi läbi ajavahemikus 1. september 2009 kuni 1. märts 2010.

Töörühm avaldab tänu ja tunnustust eelkõige uuringus osalenud üliõpilastele, riigiametnikele ja emakeeleõpetajatele, kokku 298 inimesele, kes sooritasid ligi poolteist tundi kestva ja intellektuaalselt nõudliku testi. Ilma nende panuseta ei oleks see uuring olnud võimalik. Samuti soovime tänada tugiisikuid ülikoolides – Lilja Brunfeldi, Helen Kärner-Gavrilinit, Kristel Laanperet, Mari Metsa, Ülle Sihverit ja Siiri Soidrot, kes aitasid oma ülikoolist leida uuringus osalejaid; Kristjan Adojaani firmast 5D Vision uuringukeskkonna programmeerimise ning andmete kogumise eest; Jüri Valget Haridus- ja Teadusministeeriumist abi eest testülesannete koostamisel, keeleteimetajat Katrin Kerni ja kõiki teisi, kes nõu ja jõuga uuringule kaasa aitasid.

Martin Ehala
27. veebruaril 2010

Sisukord

Eessõna	2
Sisukord	3
1. Uuringu eesmärk	4
2. Uuringu meetoodika	5
3. Uuringu protseduur ja kulg	7
4. Valimi iseloomustus.....	9
5. Uurimistulemused	13
A. Kirjakeeleoskus üldiselt	13
5.1. Sõnatähenduste tundmine ja sõnavara ulatus.....	13
5.2. Sõnakasutuse oskus (vormide moodustus- ja kasutusoskus).....	19
5.3. Õigekeelsus	21
B. Funktsionaalne keeleoskus	25
5.4. Kirjaliku pöördumise koostamine	25
5.5. Suulise ettekande mõistmine.....	29
5.6. Mittelineaarse teksti mõistmine	33
5.7. Teksti sisuline toimetamine	38
5.8. Strukturaalse mitmemõttelisuse tajumine	44
6. Koondtulemuste analüüs	47
6.1. Faktoranalüüsi tulemused	47
6.2. Koondtulemuste ülevaade	48
6.3. Koondtulemuste analüüs taustatunnuste lõikes	51
6.4. Tulemuste ülevaade osapädevuste lõikes.....	52
6.5. Koondtulemuste võrdlus kontrollrühmaga	54
6.6. Testitulemuste vastavus RÕKi eesmärkidele.....	58
7. Kokkuvõte.....	62
7.1 Üldkokkuvõte.....	62
7.2. Tulemuste seos taustanäitajatega	63
7.3. Testülesannete kokkuvõtted.....	63
8. Soovitused eesti keele õpetuse arendamiseks	65
Lisa 1. Testülesanded.....	66
Lisa 2. Testide juhendmaterjalid sooritajatele	70

1. Uuringu eesmärk

Raamatupõhise kultuuri asendumine audiovisuaalse kultuuriga viimastel kümnenditel on muutnud emakeeleõpetuse taustsüsteemi, sest õpilase igapäevane kokkupuude kirjutatud tekstidega on jäänud väiksemaks. Sellel võib olla oma mõju emakeeleõpetuse tulemuslikkusele.

Ametlikult mõõdetakse eesti keele emakeelena õpetamise ja õppimise tulemust viimati gümnaasiumi lõpetamisel. Sellele järgneva keelekasutuse kohta statistika puudub. Kuigi gümnaasiumi lõpueksami tulemused on viimastel aastatel paranenud, ei pruugi see eesti keele pädevuse taset adekvaatselt kajastada, sest kirjand on suhteliselt piiratud hindamisvahend. Põhikooli eesti keele lõpueksami keskmine tulemus on aastatega alanenud ja see võib anda märku kirjakeeleoskuse ja ka üldise keelepädevuse nõrgenemisest.

Käesoleva uuringu eesmärk on analüüsida Eesti kõrgkoolide esimestel kursustel õppivate üliõpilaste eesti keele oskust ja anda sihtgrupi teadmiste ja oskuste tasemele hinnang põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas sätestatud pädevustest lähtuvalt.

Et riiklik õppekava seab eesti keele valdkonnas eesmärgiks niihästi kirjakeele valdamise kui ka võime kasutada keelt suhtluseesmärgile ja -olukorrale vastavalt, siis peab uuring selgitama välja eesti keele oskuse taseme niihästi kirjakeele valdamise kui ka eesmärgipärase kasutuse osas.

Lisaks peab uuring andma ülevaate kõrgkoolide esmakursuslaste eesti keele oskuse tasemest võrdluses ülikooliti ja erialati; soo, emakeele ja eelneva hariduse lõikes, samuti võrdluses täiskasvanud keelekasutajatega.

Uuringu rakenduslik eesmärk on esitada soovitusi eesti keele õpetamise tõhustamiseks üldhariduskoolis ja „Eesti keele arengukava 2011–2017” koostamiseks.

2. Uuringu metoodika

Gümnaasiumilõpetanute eesti keele oskuse hindamiseks kasutatakse mitmeosalist keeletesti, mis mõõdab keelekasutuse kolme osaoskust – lugemist, kirjutamist ja kuulamist – ning kaudselt ka metalingvistiliste teadmiste taset. Testi eesmärk on anda hinnang põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ettenähtud teadmiste ja oskuste omandamise taseme kohta.

Uuringus sisalduvad põhilised teemavaldkonnad ja mõõdetavad parameetrid lähtuvad riiklikus õppekavas sätestatud oskuste ja teadmiste tasemest. Vastavalt põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava lisa 2 peatükile 5 on gümnaasiumi lõpetaja oskused eesti keele kui emakeele valdkonnas järgmised.

Gümnaasiumi lõpetaja valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust:

1. teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
2. teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
3. teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi;
4. oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
5. oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
6. oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
7. oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.

Sellest lähtuvalt mõõdetakse uuringus järgmisi parameetreid, mis ülaltoodud oskusi iseloomustavad (sulgudes on viidatud ülalesitatud oskustele ja teadmistele):

- 1) metalingvistilised teadmised (1);
- 2) sõnavara arendatus (7);
- 3) kirjaliku keelekasutuse registri valik (2, 3, 6);
- 4) suulise teksti mõistmine ja info süstematiseerimine (2, 3, 7);
- 5) kirjaliku teksti mõistmine (4);
- 6) õigekirja- ja õigekirjaallikate kasutamise oskus (4, 7);
- 7) eesti keele oskus tervikuna kui ülalmainitud osaoskuste süntees.

Kasutatav seitsmest ülesandest koosnev test loodi spetsiaalselt uuringu otstarbeks. Esimesed kaks ülesannet keskendusid kirjakeele valdamise kontrollimisele, järgmised viis mõõtsid funktsionaalset keelekasutusoskust ning seitsmes ülesanne keskendus eesti keele struktuuri tajumise võimele.

Testis kasutati järgmist tüüpi ülesandeid.

Kirjakeeleoskust mõõtvad ülesanded

1. Sõnavaraülesanne – sõnavara valdamine - sõnade ja väljendite tundmine.
2. Õigekeelsusülesanne – korrektuuriülesanne.

Funktsionaalset keeleoskust kontrollivad ülesanded

3. E-kirjale vastamine – oskus leida internetist olulist teavet ning edastada ametiasutusele oma soov meili teel.
4. Kuulamisülesanne – oskus kuuldu konspekteerida, eristada olulist ebaolulisest ning kuuldu põhjal küsimustele vastata.
5. Mittelineaarse teksti mõistmine – tabelist info leidmine, küsimustele vastamine.

6. Kohmakalt esitatud sõnumi ümbersõnastamine – teate edastamine korrektses keeles, mõistetavalt ja sisu moonutamata.

Keele struktuuri tajumist kontrolliv ülesanne

7. Strukturaalse mitmemõttelisuse tajumise ülesanne – vastaja võime leida lausele võimalikke erinevaid tõlgendusvõimalusi.

Katseisikud sooritasid kõik testülesanded selleks spetsiaalselt loodud veebikeskkonnas internetiühendusega arvuti vahendusel. Et testi sooritamise aja ja tingimused valis iga osaleja ise, siis seati iga ülesande lahendamisele ajapiirang, mis jättis ainult minimaalse aja oma tulemusi sõnastike vm abivahenditega parandada. Abivahendite kasutamine ei olnud keelatud, vastupidi, testi juhendmaterjalid seda isegi soovitasid (vt lisa 2). Keelekäsiraamatute kasutamine on samuti osa gümnaasiumi eesti keele õpetuse eesmärkidest ja seepärast ei olnud seda põhjust keelata. Samas ühtki ülesannet spetsiaalselt sõnaraamatute kasutamisoskuse peale ei rajatud.

Uuringus kasutatud ülesannete tüübid, koos nende sooritamiseks antud ajalimiitidega on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Ülesannete tüübid koos ajalimiitidega

	Ülesanne	Tegevuse kirjeldus	Aeg (min)
1.	Õigekirja- ja õigekeelsusülesanded	Puuduvate kirjavahemärkide panemine, lünkade täitmine	10
2.	Sõnatähenduste tundmine	Ajalehetasemel võõrsõnade, harvaesinevate sõnade ja ilukirjandusstiili sõnade tähenduse esitamine, sünonüümid	10
3.	Ametliku e-kirja kirjutamine	Kindla soovi või küsimusega ametiisiku poole pöördumine	15
4.	Loengu konspekteerimine ja küsimustele vastamine	Videoloengu kuulamine ja konspekteerimine, küsimustele vastamine	7 3
5.	Mittelineaarse teksti mõistmine	Keeruka tabelite ja joonealuste märkustega teksti lugemine ja küsimustele vastamine	10
6.	Ümbersõnastamine	Kohmakalt esitatud info ümbersõnastamine	15
7.	Strukturaalse mitmemõttelisuse tajumine	Lause erinevate tähenduste väljendamine erineva sõnastusega	5

Testi sooritusi kontrollisid ja hindasid uuringurühma liikmed. Täpsed hindamispehõhimõtted on kirjeldatud peatükis 5 iga üksikülesande tulemuste esituse juures. Testi kvantitatiivsed hindamistulemused olid aluseks tulemuste statistilisele analüüsile, mille põhjal sõnastati uuringu tulemused.

3. Uuringu protseduur ja kulg

Uuring viidi läbi ajavahemikul 1. september 2009 kuni 1. märts 2010. Uuring jagunes kolme etappi: testide ja testimissüsteemi tehniline väljatöötamine; valimi koostamine ja uuringuandmete kogumine; andmetöötlus ja andmeanalüüs.

Töörühma liikmed valmistasid testülesannete mustandid ette järgmiselt: ülesanded 1a, 1b, 2a, 2b – Krista Kerge; 3 – Kersti Lepajõe; 4 – Martin Ehala, 5, 6 – Kadri Sõrmus. Seejärel analüüsiti teste töörühmas, testiti väikese kontrollrühma peal (TÜ eesti filoloogia erialale sisseastujad) ja tehti vajalikud parandused. Parandatud testid esitati Haridus- ja Teadusministeeriumile (Jüri Valge) kooskõlastamiseks. Kooskõlastamise käigus tegi ministeerium ettepaneku lisada veel üks ülesanne, mis mõeldaks struktuuralse mitmemõttelisuse tajumist. Ülesande valmistas ette Martin Ehala ja see lülitati testülesannete hulka 7. ülesandena.

Ülesannete kinnitamise järel töötasid uuringurühma liikmed välja ülesannete hindamise kriteeriumid. Kõigi ülesannete puhul võeti hindamisaluseks 100-palline skaala. Olenevalt ülesande iseloomust kujunes tervikvastus mitme alaülesande tulemuse põhjal (vähimal juhul nelja alaülesande summana, maksimaalselt aga kuni 30 alaülesande summana. Esimesel juhul oli ühe alaülesande väärtus 25 punkti, teisel juhul ca 3 punkti). Funktsionaalse keeleoskuse ülesanded kuulusid valdavalt esimesse tüüpi, keelepädevust kontrollivad ülesanded teise tüüpi. Hindamissüsteemi kontrollimiseks lahendasid kõik uurimisrühma liikmed vastastikku kõik ülesanded läbi.

Seejärel telliti TLÜ haridustehnoloogiakeskusest testide elektroonilise keskkonna tehniline teostus. Kahjuks ei suutnud töövõtja ülesannet tähtjaks lahendada, mistõttu nende teenusest loobuti viimasel hetkel ja telliti töö firmalt 5D Vision, mis on 2004. aastast tegutsenud elektrooniliste küsitlussüsteemide programmeerimisega (nende loodud on laialtkasutatud eFormular (www.eformular.com)). Alltöövõtja vahetuse tõttu sai testimissüsteem valmis alles detsembri alguses, kui testimine oleks ajakava järgi pidanud olema juba läbi viidud.

Testimiskeskkonna programmeerimisega paralleelselt korraldati katseisikute värbamine kuuest avalik-õiguslikust ülikoolist. Selleks leiti igast ülikoolist üks kontaktisik, kelle ülesandeks oli uuringuinfot oma ülikoolis levitada ja nõusoleku andnuid registreerida. Kuigi uuringuosalistele vahel lubati välja loosida kaksteist 500-kroonist kinkekaarti, oli registreerunud siiski suhteliselt tagasihoidlikult, mistõttu oli karta, et eesmärgiks seatud valimit ei õnnestu kokku saada. Selle vältimiseks intensiivistati värbamist, kasutades lumepallimeetodit, paludes juba nõusoleku andnuid kutsuda uuringus osalema ka oma sõpru, samuti kasutati isiklikke tutvusi ülikoolide silmapaistvate professorite hulgas, paludes neil oma loengu algul üliõpilasi osalema innustada. Need taktikad kandsid vilja ja selleks ajaks, kui testimiskeskond oli programmeeritud, oli uuringus osalemise nõusoleku andnud 301 üliõpilast.

Testimine viidi läbi detsembri alguses elektrooniliselt. Igale osalejale saadeti e-posti aadressile kiri, milles tänati teda nõusoleku eest, instrueeriti uurimise protseduuri kohta ja edastati personaalne link testimiskeskonnale. Testimiskeskonnas anti juba täpsemaid juhtnööre testi sooritamise kohta (vt lisa 2, uuringu sissejuhatavad tekstid). Testi võis igaüks sooritada endale sobival ajal ja kohas, kasutada võis kõiki abivahendeid, kuid testimisaeg oli limiteeritud, st ajalimiidi täitumisel salvestas süsteem vastuse sellisel kujul, nagu see hetkel oli, ja suunas vastaja järgmise ülesande

juurde. Testi lõpus olid küsimused sotsiodemograafiliste taustandmete kohta. Testimisperioodi jooksul saadeti kaks meeldetuletust neile nõusoleku andnutele, kes ei olnud veel testi sooritanud. Sellegipoolest sooritas testi lõpuks vaid 242 nõusoleku andnut. Arvuliselt oli see siiski suurem kui algselt planeeritud valim (214 osalejat). Valimi täpsem iseloomustus on esitatud järgmises peatükis.

Testide sooritusel jagati uuringu töörühma liikmete vahel hindamiseks laiali. Iga töörühma liige parandas need ülesanded, mille ta oli ise koostanud. Krista Kerge ülesanded (1a–2b) parandas TLÜ referent-toimetaja magistriõppe lõpetanud toimetaja Siiri Soidro sisulises koostöös ülesannete koostajaga. Ülesannete hindamine algas 17. detsembril 2009 ja lõppes 28. jaanuaril 2010.

Jaanuari alguses algas kontrollrühmade komplekteerimine. Kontrollrühmad oli plaanis moodustada riigiametnikest ja emakeeleõpetajatest. Paraku osutus nii ühe kui ka teise rühma esindajate soov uuringus osaled üsna väikseks. Üle 200st Eesti Emakeeleõpetajate seltsi liikmest, kellele Martin Ehala saatis veebi kaudu isikliku pöördumise, nõustus uuringus osalema 18. Ligi 100 riigiametnikust nõustus uuringus osalema 20 inimest. Seega kujunesid kontrollrühmad mõnevõrra väiksemaks planeeritust, kuid kombineeritult moodustavad siiski piisava hulga, et gümnaasiumilõpetanute tulemusi võrrelda kogenud keelekasutajate tasemega.

Ülesannete tulemuste statistiline analüüs toimus 1.–14. veebruarini, analüüsitulemuste interpreteerimine, järelduste ja kokkuvõtete formuleerimine ning uuringuaruande koostamine vältas 14. veebruarist 1. märtsini. Uuringuaruande peatükkide mustandid on töörühma liikmed koostanud järgmiselt: uuringu eesmärk ja meetodika kirjeldus, uuringu kulg ja valimi iseloomustus (Martin Ehala); vormimoodustusoskuse, kirjekeele reeglite tundmise ja sõnavaratundmise tulemuste analüüs (Krista Kerge); kirjaliku pöördumise koostamise tulemuste analüüs (Kersti Lepajõe), suulise ettekande mõistmise analüüs (Martin Ehala); mittelineaarse teksti mõistmise ja teksti sisulise toimetamise tulemuste analüüs (Kadri Sõrmus), struktuuralse mitmemõttelisuse tajumise tulemuste ja koondtulemuste analüüs ja kokkuvõte (Martin Ehala), ettepanekud emakeeleõpetuse arendamiseks (töörühma kollektiivne töö).

4. Valimi iseloomustus

Uuringu eesmärk oli saada ülevaade ülikoolide esimese aasta üliõpilaste eesti keele oskusest. Tulemuste adekvaatseks hindamiseks on oluline arvestada asjaolu, et tegu ei ole juhuvalimiga. Kõige olulisem piirav asjaolu on see, et valimisse sattusid vaid need üliõpilased, kes ise selleks soovi avaldasid. Võib arvata, et need, kelle kogemus emakeeleõpetusega gümnaasiumi ajal ei olnud eriti positiivne, pigem ei soovinud uuringus osaleda. Seetõttu võib arvata, et tulemused on kõrgemad, kui need oleksid olnud juhuvalimi põhjal.

Nõusoleku uuringus osalemiseks andis 301 avalik-õiguslike ülikoolide esimese õppeaasta üliõpilast, testi sooritas 263 üliõpilast, 22 neist jättis esitamata sotsio-demograafilised taustandmed. Nii on valimis 241 üliõpilase sooritused koos sooritaja täielike taustandmetega, mistõttu võib öelda, et lõplik valim kujunes suhteliselt sarnaseks esialgselt planeerituga (vt tabel 2).

Tabel 2. Planeeritud ja tegeliku valimi jaotus kõrgkooliti

	Planeeritud valim (N)	Nõusoleku andis (N)	Testi sooritas (N)
TÜ	90	161	134
TLÜ	35	48	35
TTÜ	40	35	26
EMÜ	25	29	26
ETMA	12	9	6
EKA	12	19	15
Kokku	214	301	242

Kuigi tegelik valim kujunes planeeritust suuremaks, on see siiski ühe ülikooli (TTÜ) osas alaesindatud. Alaesindatuse põhjus tulenes sellest, et TTÜ üliõpilastest oli suur osa planeeritud majandusteaduse valdkonnast. Paraku jäi majanduseriala üliõpilaste osalus väga väikseks, mis osalt ilmselt tulenes sellest, et teaduskond suhtus uuringusse tõrjuvalt ega nõustunud uuringu kohta informatsiooni edastama. See puudujääk mõjutas ka valimi planeeritud erialalist jaotumust (vt tabel 3).

Tabel 3. Planeeritud ja tegeliku valimi jaotus erialati

	Planeeritud valim (N)	Testi sooritas (N)
Humanitaarteadused	25	56
Kasvatusteadus	25	37
Sotsiaalteadused	25	43
Reaalteadused	50	36
Majandusteadus	15	4
Arstiteadus	35	30
Õigusteadus	15	13
Kunstid	24	23
Kokku	214	242

Nagu nähtub tabelist 3, olid pehmete eralade (humanitaar-, sotsiaal- ja kasvatusteaduste) üliõpilased suhteliselt aktiivsed uuringus osalema, ligilähedaselt saavutati eesmärk ka arstiteaduse, kunstide ja õigusteaduse valdkonnas. Oluliselt väiksemaks jäi reaalteaduse üliõpilaste osalus, kuigi nende absoluutarv on siiski piisav valdkonna võrdlemiseks teistega. Ebaõnnestunuks kujunes majandusteaduse üliõpilaste kaasamine, mistõttu selle valdkonna tulemus ei ole majandusüliõpilaste eesti keele oskuse suhtes esinduslik.

Testi sooritanutest oli 26% protsenti mehed ja 74% naised (vt tabel 4). Vastanute jaotus ei kajasta esmakursuslaste soolist jaotust adekvaatselt (Statistikaameti andmeil oli 2008. aastal bakalaureuseõppesse vastuvõetud naisüliõpilaste osakaal üliõpilastest 59%, 2009. aasta andmed pole veel kättesaadavad). Naiste 15%P üleesindatus valimis tuleneb ilmselt asjaolust, et testi sooritamine oli vabatahtlik ja naised on üldiselt aktiivsemad uuringutes osalema. Samuti võis meeste osalusaktiivsust pärssida asjaolu, et noormeestel on üldiselt koolis emakeeleõpetuse hinded madalamad ja nad lihtsalt ei soovinud võib-olla selles valdkonnas oma taset näidata. Vaatamata valimi kallutatusele on meesüliõpilaste osakaal siiski piisav, et teha selle põhjal üldistusi soo mõju kohta testide sooritamisele.

Tabel 4. Valimi sooline jaotus

	N	%	% vastanutest	Kumulatiivne %
Mees	64	24,3	26,4	26,4
Naine	178	67,7	73,6	100,0
Kokku	242	92,0	100,0	
Puudu	21	8,0		
Kõik kokku	263	100,0		

Uuringus osalejate värbamisel oli ainsaks piiravaks teguriks õpinguaasta, seetõttu võisid osaleda niihästi eesti kui ka mõne teise emakeelega üliõpilased. Uuringus

osalemiseks andsid siiski nõusoleku valdavalt eesti emakeelega üliõpilased (vt tabel 5).

Tabel 5. Valimi jaotus emakeele põhjal

	N	%	% vastanutest	Kumulatiivne %
eesti	229	87,1	95,0	95,0
vene	12	4,6	5,0	100,0
Kokku	241	91,6	100,0	
Puudu	22	8,4		
Kõik kokku	263	100,0		

Valimi jaotus lõpetatud gümnaasiumide lõikes oli väga avar. Kokku sooritas testi 120 gümnaasiumi lõpetanud, kusjuures 70 gümnaasiumi olid valimis esindatud vaid ühe lõpetanuga ja kõige suurem arv ühe gümnaasiumi lõpetanud oli 10.

Et valimisse võeti vaid ülikooli esimese aasta üliõpilasi, siis on loomulik, et aastatel 2007–2009 gümnaasiumi lõpetanud vastajad moodustasid valimist 87% (67% vastanuist oli gümnaasiumi lõpetanud vahetult enne ülikooli astumist 2009. aastal). Aastatel 2003–2006 gümnaasiumi lõpetanud ja enne 2003. aastat lõpetanud vastajad moodustasid kumbki 6,6% valimist (vt tabel 6).

Tabel 6. Valimi jaotus gümnaasiumi lõpetamise aasta järgi

	N	%	% vastanutest	Kumulatiivne %
enne 2003. aastat	16	6,1	6,6	6,6
2003–2006	16	6,1	6,6	13,2
2007 või hiljem	210	79,8	86,8	100,0
Kokku	242	92,0	100,0	
Puudub	21	8,0		
Kõik kokku	263	100,0		

Kui vaadata ülikooli astumise aastat, siis on pilt veelgi ühtlasem – 94% astus ülikooli 2009. aastal. Tulemus on ootuspärane, sest eesmärgiks oligi kaasata valimisse vaid esimese aasta üliõpilasi. Et edasijõudmise seisukohalt on esimese aasta üliõpilased kõik, kes ei ole esimese õppeaasta ainepunkte veel kogunud, siis on mõistetav, miks valimisse sattus ka kümnekond 2008. aastal ülikooli astunut (vt tabel 7).

Tabel 7. Valimi jaotus ülikooli astumise aasta järgi

	N	%	% vastanutest	Kumulatiivne %
1992	1	0,4	0,4	,4
2005	2	0,8	0,8	1,2
2006	1	0,4	0,4	1,7
2008	10	3,8	4,1	5,8
2009	227	86,3	94,2	100,0
Kokku	241	91,6	100,0	
Puudu	22	8,4		
Kõik kokku	263	100,0		

Enamikule vastanuist oli tegemist esimese ülikoolihariduse omandamisega, vaid kaheksa vastajat oli ühe kõrghariduse juba omandanud, neli neist TÜs, kaks TLÜs ja kaks rakenduskõrgkoolides.

Oma tööalase tegevusvaldkonna märkis ära 34 vastanut (vt tabel 8).

Tabel 8. Vastanute töövaldkond

	N	%	% vastanutest	Kumulatiivne %
Avalik haldus	1	0,4	2,9	2,9
Haridus	6	2,3	17,6	20,6
Meditiin	1	0,4	2,9	23,5
Tööstus	2	0,8	5,9	29,4
Rahandus	2	0,8	5,9	35,3
Teenindus	13	4,9	38,2	73,5
Kaubandus	6	2,3	17,6	91,2
Muu	3	1,1	8,8	100,0
Kokku	34	12,9	100,0	
Puudu	229	87,1		
Kõik kokku	263	100,0		

Kokkuvõtteks võib öelda, et uuringu tegelik valim kujunes suhteliselt lähedaseks planeeritule nihästi suuruse, soo, ülikoolide kui ka ülikooli astumise aasta lõikes. Erialalise jaotuse osas jäi tugevasti alaesindatuks majandusteaduste valdkond, kuid teiste erialavaldkondade osas saavutati planeeritud jaotus. See tähendab, et valim on piisav uuringu eesmärkide saavutamiseks vajalike analüüside sooritamiseks.

5. Uurimistulemused

A. Kirjakeeleoskus üldiselt

Sõnavara valdamist (mõistmist ja kasutusoskust) ning õigekeelsust (õigekirja, grammatikat, teksti korrektset sidumist) kontrolliti väljaspool tekste nelja ülesande kaudu. Nende ülesannete tulemused seostusid faktoranalüüsis omavahel tugevamini kui testi muude ülesannete omadega, moodustades n-õ kirjakeeleoskust mõõtvate ülesannete ploki. See oli ka nende eesti õppekeelega koolis üsna tavakohast tüüpi ülesannete kaasamise mõte. Ploki keskmine tulemus on 60,35 p 100-st ja üldiselt usaldusväärsem mediaan 63,25 (vt ka osaoskuste tulemusi osas 6.4). Ülesannete keskmisi ja mediaantulemusi (vt tabel 9) võrreldes on hea meeles pidada, et kogu testi keskmine tulemus valimis on u 57 p 100-st võimalikust ja mediaan 61,2.

Tabel 9. Sõnavaratundmis- ja õigekeelsusülesannete tulemuste ülevaade

	Ülesanne 1A Sõnakasutus	Ülesanne 1B Õigekeelsus	Ülesanne 2A Sõnavara üldine tundmine	Ülesanne 2B Harva sõnavara tundmine
N Vastanuid	263	263	263	263
Vastamata	0	0	0	0
Keskmine	83,33	55,98	61,33	40,47
Mediaan	85,00	61,00	65,00	39,00
Hinne uurimuse kontekstis ¹	Väga hea	rahuldav	rahuldav	mitterahuldav

Statistilisi seoseid testiülesannete tulemuste vahel võib vaadata osast 6.1.

Allpool tutvustatakse ülesandeid ning vaetakse tulemusi nii ülesannete kaupa kui ka üksikküsimuse kaudu ilmnevaid probleeme esile tuues.

5.1. Sõnatähenduste tundmine ja sõnavara ulatus

5.1.1. Sõnavaraülesannete üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

2002. aasta põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava sätestab üldise valdkonna-pädevusena kommunikatiivse pädevuse, mis saavutatakse muuhulgas eesti keele aine kaudu. Sõnavaraga seostub eesti keele õpieesmärkidest põhikoolis kõige selgemini, et õpitakse mõtestatult lugema ja kirjutama eri liiki tekste (RÕK lisa 1), ning gümnaasiumis see, et õpilane omandab eesti kirjakeele (RÕK lisa 2). Eesmärgi saavutanud gümnaasiumilõpetaja oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada ning valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale, ta teab emakeele sõnavara ja grammatikavahendite stiiliväärtust (RÕK lisa 2). Arenenud sõnavara ja sellega tugevasti seotud tekstide mõistmist ainekavas eraldi tulemusena ei taotle (vt samas) – see on üldise kommunikatiivse pädevuse lahutamatu osa ja seega kogu üldhariduskooli õpieesmärk. Küll eeldavad ülal sõnastatud eesti keele õpitulemused nii sõnatähenduste tundmist ja sõnade-väljendite kasutusoskust, milleta ei saa ei tekste mõista

¹ Vt kasutatud hindekaalat ja selle põhjendust osas 6.2.

ega end eesmärgipäraselt väljendada, kui ka sünonüümia valdamist, mis võimaldab olukohast keelekasutust ja sobivat stiili, kuid näitab ka tähenduste nüansseeritumat taju.

Sellisel taustal koostati kaks ülesannet, millest üks mõõtis sõnade ja väljendite tundmist lauseümbrusse sobivate sünonüümide leidmise kaudu ning teine üksiksõnade seletamise ja nende lausekasutuse näite toomise kaudu.

Sünonüümide leidmise ülesandes 2a kaasati sagedussõnastikku arvestades² nelja sagedusjärku sõnu, jagades nad järgmiselt: sagedad sõnad (3000 sagedasima sõna sagedusjärk), keskmiselt sagedad sõnad (sagedusjärk 3001–7000), harvad sõnad (sagedusjärk 7001–10 000) ja väga harvad sõnad (jäävad sagedussõnastikust välja).³ Sõnad-väljendid märgiti poolpaksus kirjas ning paluti asendada teise sõna või väljendiga, ilma et lause tähendus muutuks. Ülesanne kõlas: „Asendage rasvases kirjas esiletoodud sõna või väljend teise sõna või väljendiga, ilma et lause tähendus muutuks.“

Sõnatähenduste tundmise ülesandes 2b paluti seletada poolpaksult esile toodud sõnade tähendust ja moodustada iga sõnaga üks mõttekas lause. Ülesanne kõlas: „Seletage järgmiste sõnade ja väljendite tähendust ja moodustage igaühega üks lühike mõttekas näitelause (sõna võib kasutada mis tahes vormis).“ Seletusoskuse puudumisel oli võimalik demonstreerida sõna kontekstitähenduse taju sobiva lausekasutuse kaudu. Kõik ülesande sõnad valiti suhteliselt harvimate hulgast, st sellised, mida sagedussõnastik ei kajasta.

Mõlemas ülesandes välditi nüüdisajal intuiitiivselt kasutusvõõrana tunduvaid sõnu, s.o sellist sõnavara, mille tundmist ei saa ülikooli jõudnud noortelt eeldada.

5.1.2. Sõnavaraülesannete hindamispõhimõtete ülevaade

Ülesandes 2a oli testi ajastamise lühenduste järel 28 üksiküsimust, kus lauses esile toodud sõnale-väljendile tuli leida konteksti sobiv samatähenduslik asendaja. Sõnadele-väljenditele leitud sünonüümide eest anti punkte vastavalt alussõna sagedusjärgule eesti kirjakeele sagedussõnastiku järgi (vt eespool). Ligikaudu võrdselt kaasati oma- ja võõrsõnu. Sagedusjärgkude erinev kaal hindamisel mõõdab testisikute sõnavara ulatuse erinevust.

Kaasatud keelendid jagunesid järgmiselt:

- sagedasimad (2 p): *kuub*, *ekspert*, *plaanida* ehk *planeerida*, *protsent*, *kõitma* (meeleliselt), *saalima* (liikumisena), kokku kuni 12 p
- keskmiselt sagedad (3 p): *kahevõitlus*, *munder*, *referendum*, *dikteerima* (piltlikult), (põse)sarnad, *sadakond* (hulgasõnana), *kupatama* (liikumasundimise tähenduses 'ajama'), *spekulatiivne*, kokku kuni 24 p

² Heikki-Jaan Kaalep, Kadri Muischnek (2002). Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: TÜ Kirjastus. Vt ka <http://www.cl.ut.ee/ressursid/sagedused/index.php?lang=et> (10.04.2009).

³ Nn loomuliku keelekasutuse uurimises on selgunud, et haritud täiskasvanu kasutab eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste moodustades u kahe kolmandiku ulatuses eesti kirjakeele kõige sagedasema kasutusega sõnu (3000 sagedasima hulgast), kuid vajab teema arendamiseks tingimata u 15–20% ulatuses niisugust sõnavara, mida sagedussõnastik ei hõlma. Vt Krista Kerge, Hille Pajupuu (2009). Lexical richness in L1 and L2 oral and written use of Estonian. Carmen M. Bretones Callejas *et al.* (toim.), Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La Lingüística Aplicada actual: Comprendiendo el lenguaje y la mente. Almería, Spain: Universidad de Almería, 173–182.

- harvad (4 p): *diskreetne, ratsionaalne, import, pelg, kvantiteet, räbal lugu, sundimatu õhkkond*, kokku kuni 28 p
- väga harvad (5 p): *meelevaldne, sotti saama, ahtad* (väljavaated), *päevapiltnik, speктаkel, vohmima, kärneritöö*, kokku kuni 35 p.

Tõenäolisemalt võis maksimumiks kujuneda kuni 99 p; 100-ni viiv lisapunkt võidi anda, kui tervikus oli mitme küsimuse puhul mitu õiget lahendust, kuid ülesanne sellele ei viidanud (ei palutud leida võimalikult mitut sünonüümi).

Ülesandes 2b tuli seletada tegusõnu (*lõõskama, võhmale võtma, küütlema*), nimisõnu (*kõneaine, kõnt*) ja omadussõnu (*lüüriline, krõbe, varmas, kirgas, tarmukas*) ning moodustada igaga neist mõttekas lause. Punkte oli võimalik saada iga sobiva seletuse eest kuni 5 ja iga mõtteka lause eest kuni 5, kokku seega kuni 100. Kummagi küsimuspoole hindamisel kasutati variante 5 (sobiv), 3 (küsitav) või 0 punkti (sobimatu), st kaaluti kombinatsioone, nagu hea seletus ja sobiv lausenäide, hea seletus ja küsitav lausenäide, hea seletus ja vale lausenäide jne.

5.1.3. Ülevaade sõnavara tundmise ja ulatuse keskmisest tasemest

Ülesannete 2a ja 2b soorituse eest koguti keskmiselt 51 p (mediaan 52), st eri laadi sõnavara tundmist võib kokku pidada kasinaks. Kahest mõõdetud poolest on üldine sõnavara tundmine siinse skaala mõistes (vt 6.2) isegi rahuldava piiril: sünonüümi-ülesande 2a tulemuste mediaan on 65. Mitterahuldav on ülesandega 2b mõõdetud oskus harvema sõnu seletada ja aktiivselt lauses kasutada: keskmine on u 41 ja mediaan 39. Tulemuste omavaheline korrelatsioon on mõõdukas (0,44).

Järgnevas kommenteeritakse kumbagi ülesannet eraldi.

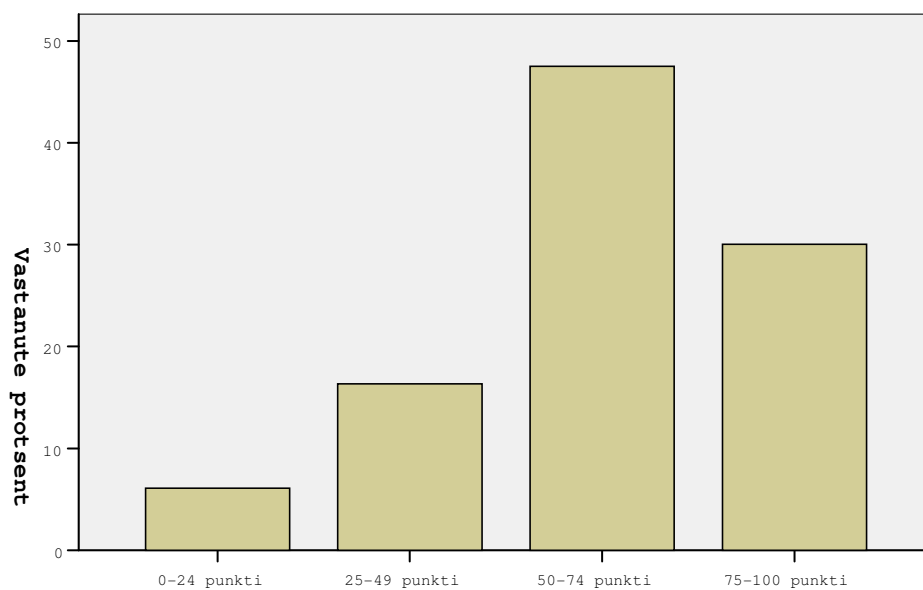
SÕNAVARA TUNDMISE ÜLEAND 2A TULEMUSED

Tabel 10. Ülesande 2A hinnete jaotus

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	16	6,1	6,1	6,1
25–49 punkti	43	16,3	16,3	22,4
50–74 punkti	125	47,5	47,5	70,0
75–100 punkti	79	30,0	30,0	100,0
Kokku	263	100,0	100,0	

Nõrgaks või puudulikuks võib niisiis pidada enam kui viiendiku (22,4%) sünonüümitundmist, rahuldaval või heal tasemel on ligi pooled vastajatest ning (ligi) suurepäraseks võib lugeda 30% tulemusi. Graafiliselt illustreerib sünonüümide leidmise hindejaotust joonis 1.

Ülesanne 2A

Sünonüümide valdamine

Joonis 1. Sünonüümide valdamine

Vt ka üksikküsimuste analüüsi osas 5.1.4.

SÕNAVARA TUNDMISE ÜLEANDE 2B TULEMUSED

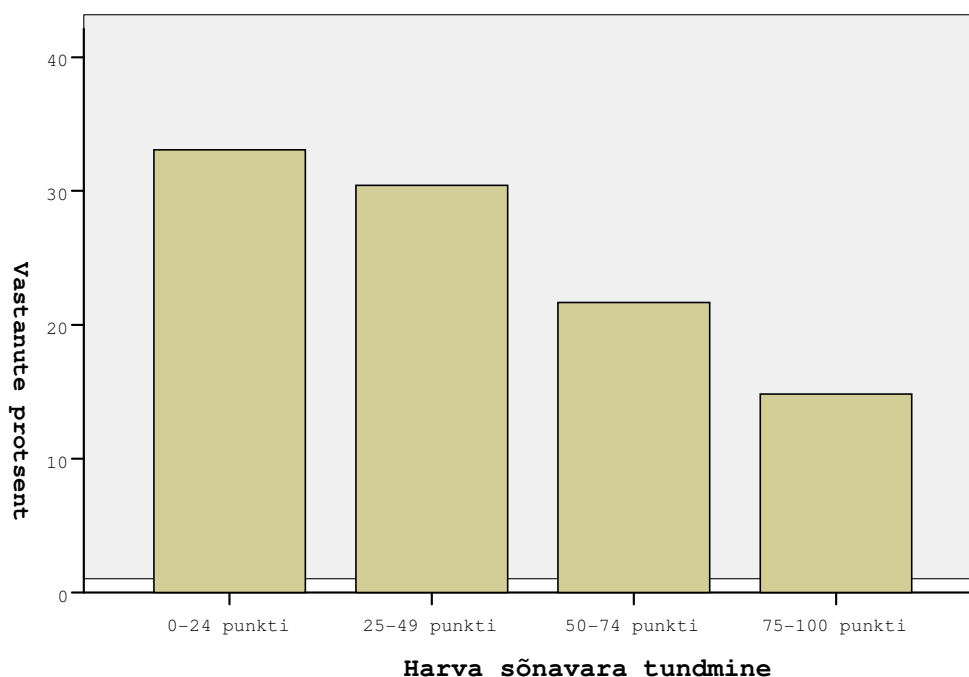
Ülesande 2b kaudu kontrollitud harva sõnavara tundmise keskmine (mediaan 39) on testi sooritajate üks nõrgemaid tulemusi. Hinnete jaotuse leiate tabelis 11.

Tabel 11. Ülesande 2B hinnete jaotus

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	87	33,1	33,1	33,1
25–49 punkti	80	30,4	30,4	63,5
50–74 punkti	57	21,7	21,7	85,2
75–100 punkti	39	14,8	14,8	100,0
Kokku	263	100,0	100,0	

Tulemuste jaotust visualiseerib joonis 2.

Ülesanne 2B

Joonis 2. Harva sõnavara tundmine

5.1.4. Ülevaade sõnavara tundmise kriitilistest juhtudest

Ülesande 2a (sünonüümi vm kontekstisobiliku asendaja leidmine) üksikküsimuste tulemused on rõõmustavamad kui ülesanne tervikuna.

Sõnavara valdamist ja ulatust koos vaadates, st arvestades, et küsimused koostati eri sagedusjärgu sõnarühmade kohta, näib tulemus hea: mida harvema sagedusjärgu sõnadega on tegemist, seda parem on tulemus. Nii võib sõnatundmisega ja sõnavara ulatusega rahule jääda, seda enam, et ka ülesande keskmine oli hea.

Kuivõrd samas ei saa TÜ eesti kirjakeele aja- ja ilukirjandustekstidel põhinevat sagedussõnastikku absolutiseerida, arvatati tulemused läbi ka sagedusjärgudele võrdselt kaalu andes. Niisugusel lisaarvutusel on eri sagedusrühmade sõnavara tundmise keskmine tulemus ühesugune (u 1,3 võimalikust kahest punktist). Seega ei sõltu intuiitiivselt tavalisena mõjuvate sõnade tundmine nende sõnade kasutussagedusest ja sõnavara üldise ulatusega võib olla rahul.

Võõrsõnade tundmine on olulisel määral parem kui omasõnade (sh mугanenud laenude) tundmine: arvutatud mediaanide keskmine on vastavalt 2,1 ja 1,3.

Kvalitatiivsest küljest torkab stilistiliselt neutraalsete sõnade hulgas silma, et pooled vastajatest ei tunne sõna *protsent* ja *kvantiteet* tähendust ega leia sünonüümi vm asendajat keelenditele *meelevaldne* ja *sundimatus õhkkonnas*; 2/3 ei oska teiste sõnadega väljendada sõna *sadakond* sisu. Poetilisest sünonüümiast ei tunta verbi *saalima* (sobiv vastus pooltel) ja nimisõna *kärner* (sobiv vastus viiendikul). Ülesande 2b (harvade sõnade tundmine ja lausekastutus) keskmiselt 10 võimalikust kogutud punktide kajastuvad järgnevas tabelis sõnakaupa tulemuste paremuse järjestuses.

Tabel 12. Harvade sõnade tundmise ja nende lausekasutusoskuse määr

	Vastajaid	Küsimuse keskmine punktisumma	Vastuse punkte võimalikust ca (%)
1.võhmale võtma	263	7	70
2.lüüriline	263	6	60
3.lõõskama	263	5	50
4.kõneaine	263	5	50
5.krõbe	263	4	40
6.kirgas	263	4	40
7.küütleva	263	2	20
8.könt	263	2	20
9.tarmukas	263	2	20

Nagu eespool mainitud, on ka selle ülesande küsimustes võrdlemisi teadlikult niisugused sõnad, mis – ehkki korpuse järgi harvaesinevad – tunduvad intuitsivselt pigem tavalisena. Tulemused näitavad, et poetiline sünonüümia valmistab pooltele või isegi enamikule noortest raskusi. Pilt tundub siiski parem, kui tabelit vaadates arvestada, et 5 või enam punkti kogunu oskas sõna kas seletada või korralikult kasutada ja et päris nullis ei ole ühegi üksiksõna tundmise keskmine tulemus.

5.1.5. Hinnang sõnavara tundmise keskmisele tasemele, järeldused emakeeleõpetuse jaoks

Sõnatundmise keskmine tase on testi piires hea, kuid on mõtlemapanevaid üksikküsimuste tulemusi, nagu üldoluliste sõnade *protsent* või *kvantiteet* sisu tundmatus. Silmatorkavalt nõrk on harvema sõnavara tundmine.

Kahest eespool analüüsitud ülesandest võib emakeeleõpetuse jaoks järeldada järgmist.

- 1) Noorte sõnavara ulatus on üldiselt tavaline, kuid probleemiks on poetiline sünonüümia. See ilmnes nii üleande 2a puhul (*saalima* ja *kärner*) kui eriti sõnavara seda osa kontrolliva ülesande 2b tulemustest.
- 2) Paremini tuntakse seda osa sõnavarast, millega emakeeleõpetuses tavapärastelt tehakse teadlikku tööd – siinkohal nt võõrsõnu. Siit võiks ehk järeldada, et väga teadlikult ja võimalikult individuaalselt tuleks töötada igasuguse sõnavaraga. Uurimuse kontekstis tekib viimasele järeldusele kaks adressaati:
 - a) eesti keele, aga eriti kirjanduse aines tuleb teadlikult tegelda harva (poetilisema) sõnavaraga. See ei pruugi tähendada sõnade aktiivsesse kasutusse võtmist, kuid sõna tähenduse mõistmine ja seostamine tavapärastemate väljendusvõimalustega on oluline;
 - b) kõigis ainetes on tänapäeval oluline aine- ja keeleõppe ühendamine lõpetaja funktsionaalse kirjaoskuse nimel. Erimõistete õppimisel tuleks terminid ja nende tunnused seostada tavapärase üldkeele sõnavaraga (õpilase oskus ainemõisteid oma sõnadega seletada). Sellele juhivad tähelepanu sõnade *protsent*, *kvantiteet*, *plaanimine/planeerimine*, *meelevaldsus* ulatuslik sisuline võõrus üliõpilaste seas, samuti oskamatus opereerida ligikaudsusega (*sadakond*), ametisuhtluse mõistetega (*sundimatu õhkkond*) jms.

5.2. Sõnakasutuse oskus (vormide moodustus- ja kasutusoskus)

5.2.1. Sõnakasutuse ülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

Sõnavara valdamist on RÕK kontekstis kirjeldatud eespool, osa 5.1 alguses. Sõnavara valdamise üks osa on sõnade kasutamise oskus. Selle tahud on muutevormistiku ja vormide funktsiooni valdamine, samuti grammatilise sõltuvuse valdamine (rektsiooni-laiendite kohustuslikkus ja vorm). RÕK lisa 1 järgi omandatakse need oskused põhimiselt juba põhikoolis, kus üks õpitulemusi on oskus kasutada õigesti käändeid ning pöörsõna käandelisi ja pöördelisi vorme. Gümnaasiumis seostub kõnealuse teemaga eesmärk, et lõpetaja mõistab keelehoolde vajalikkust ja väärtustab korrektset keelekasutust.

Sõna kasutamise oskuse tahkude mõõtmiseks lausekontekstis koostati ülesanne 1a, kus ainsuse või mitmuse nimetavas sõna tuli õigesti kääntes (sõnamuutmise oskus) panna lausekonteksti sobivasse vormi (õige rektsiooni valik). Ülesanne kõlas: „Lõpetage laused, kasutades sulgudes olevaid sõnu kohasel viisil“.

Ka eespool analüüsitud ülesandes 2b kontrolliti muu kõrval oskust sõnu lauses kasutada, kuid rõhk oli asetatud tähendusele: kui inimene ei osanud sõna seletada, võis ta demonstreerida, et kasutab seda mõttekalt minimaalses funktsionaalses kontekstis ehk lauses.

5.2.2. Sõnakasutusülesande hindamispõhimõtete ülevaade

Ülesandes 1a hinnati seitset üksikküsimust, kus sulgudes nimetavaliselt esitatud sõna või väljendit tuli kasutada õigesti käänatuna (vormimoodustus) ja lausesse sobivas vormis (vormi funktsiooni ja põhisõna rektsiooni tundmine).

Kriitilistel vormimoodustusjuhtudel, kus argikeel korrektsest kirjakeelest tugevasti lahkneb (*aher*, *kordnik*, *mõru* ja vaegmuuteline kohakäänetes *tagaplaan*), anti kaks korda enam punkte kui muudel juhtudel. Vigaselt kirjutatud vorme ei loetud õigeks, v.a täiesti ilmne trükiviga.

Iga õige rektsioon (nt *panustama* kellele, *tuginema* millele, *alustama* mida millega, *põhinema* millel, *arvamus* millest või mille kohta) andis punkte võrdselt teistega.

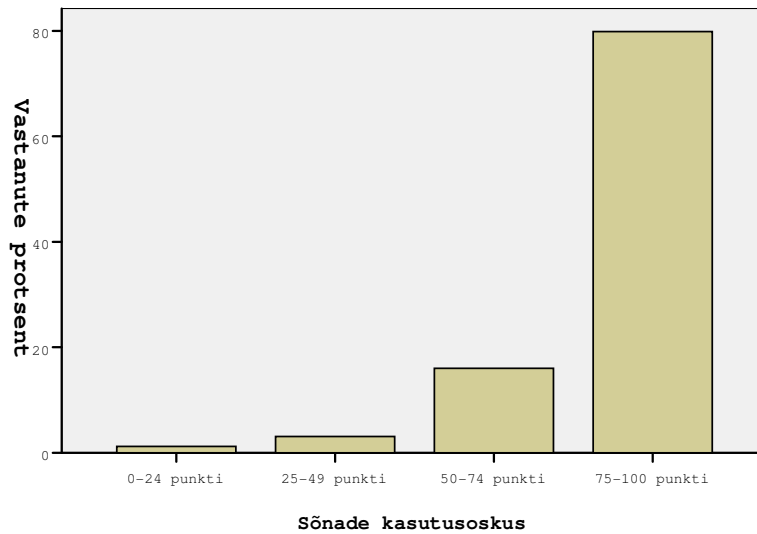
5.2.3. Ülevaade sõnakasutusoskuse keskmisest tasemest

Sõnade kasutusoskuse ülesande 1A keskmine tulemus on siinse testi kontekstis suurepärane (mediaan 0,85). Hinnete jaotust valimis võib jälgida tabelis 13, mida visualiseerib alljärgnev joonis.

Tabel 13. Ülesande 1A hinnete jaotus

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	3	1,1	1,1	1,1
25–49 punkti	8	3,0	3,0	4,2
50–74 punkti	42	16,0	16,0	20,2
75–100 punkti	210	79,8	79,8	100,0
Kokku	263	100,0	100,0	

Ülesanne 1A

Joonis 3. Ülesande 1A tulemuste jaotus

Sõnakasutuse oskus korreleerub kõige tugevamini õigekeelsuse valdamisega ($r\ 0,61$), üsna hästi sõnatundmisega (ülesanne 2a; $r\ 0,52$) ning mingil määral ka harva sõnavara tundmise ja lausekasutusega (ülesanne 2b; $r\ 0,32$) ning funktsionaalsete oskustega peale avalduse kirjutamise (ülesanne 3) ja info leidmise kuuldetekstist (ülesanne 4).

5.2.4. Ülevaade sõnakasutusoskuse kriitilistest juhtudest

Kõigi ülesande üksikküsimuste tulemused jäid 80–100% vahele ega vaja tähelepanu.

Küll on näha, et kes weakriitilise sõna sisu ei tunne, see ei oska nende algvormi isegi oletada. Näiteks ei ole sõna *aher* valimis morfoloogiliselt muudest enam weakriitiline, vaid pigem üldse võõras, mida ilmestab vigade laad (*oma aher veistele, oma ahtat/aharat veist, karjatab oma adraga veist*). On ka kavalaid kokkukirjutusi nagu *aherveist* ja selgeid muutevigu nagu *aherat*. Muude sõnade puhul jääb paarikümne veaprotsendi sisse peamiselt tuntud argivormistik (*mõruda, kordnikutele, tahaplaanile*). Mõne vea taga (*alustan loengut näidega*) võib oletada muud emakeelt. Rektsoonivigu on suhteliselt vähem ja need on tavapärased, sh alaleütleva kasutuse laienemine (*arvamus mõrule šokolaadile*).

5.2.5. Hinnang sõnakasutusoskuse keskmisele tasemele, järeldused emakeeleõpetuse jaoks

Kirjakeele vormimoodustuse tavakohane harjutamine on viinud tulemusele, millest kõrgemale ei ole tõenäoline jõuda. Lisatähelepanu ei vaja ei kriitilise vormimoodustuse ega kirjakeele rektsoonide õpetamine, kuid see ei tähenda, et avaliku ja tõise keelekasutuse korrektsuse nimel ei oleks vaja samasuunalist tööd jätkata. Kohati viitab sõnakasutuse grammatiline külg ka vajadusele õpetada harvemalt sõnavara funktsionaalselt, st sisu koos vormiga (*aher*).

5.3. Õigekeelsus (kirjavahemärgistus, algustäheõigekiri, kokku-lahkukirjutus, ühildumine, reksioon, tüvekujud)

5.3.1. Õigekeelsusülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

RÕK (vt lisa 1) järgi oskab põhikooli lõpetaja rakendada häälikuõigekirja reegleid, õigesti kasutada suurt ja väikest algustähte, sõnu kokku ja lahku kirjutada; õigesti kasutada käändeid ning pöörd sõna käändelisi ja pöördelisi vorme; kirjavahemärgistada koondlauset, rind- ja põimlauset (v.a keerulised segaliitlauseid) jne. Õppekava lisa 2 järgi valdab gümnaasiumi lõpetaja eesti kirjakeelt, järelikult tunneb kõiki peamisi õigekeelsuskriitilisi seiku ja asjakohaseid juhiseid.

Niisugusel taustal koostati õigekeelsusülesanne 1b, mis kujutas endast korrektuuriülesannet. Ülesanne ei ole kõigile sobivat tüüpi, sest ise kirjutades ei pruugita teha vigu, mida teise tekstis ei märgata. Paraku oleks vabalt loodud tekste võimatu hinnata just õigekeelsuskriitiliste keelendite valdamises, sest inimene oskab vältida kõike, mille kirjutusviisis kahtleb.

Ülesanne kõlas: „Lisage puuduvad kirjavahemärgid (ka jutumärgid) ja parandage muu, mis kirjakeele mõttes on vigane (algustähe õigekiri, ülakoma kasutus, arvsõnade märkimine, kokku-lahkukirjutus, sõna kirja pilt, kõnekeelsused, sõnavormi vead vm).“

Tekst on võetud Eesti Metsaüliõpilaste Seltsi kodulehelt⁴ – selles leidis ka originaalkujul ootamatult palju õigekeelsusvigu, kuid toimetuleku kontrolliks eemaldati sealt lausesisesed kirjavahemärgid ning tehti õigekeelsusdetailides muidki muudatusi (teksti lühendamine, asendus *varasügiseti* > **suveti* jm eesmärgipärased muutused).

Õigekeelsusoskuse teatud tahke näitab ka ülesanne 1a.

5.3.2. Õigekeelsusülesande hindamis põhimõtete ülevaade

Õigekeelsusülesandes 1b anti igale veatüübile mingi kaal ja korrutati nii saadud tulemused vea esinemissagedusega. Näiteks andis iga lisatud koma 1 p, lisatud koolon aga 4, kusjuures kooloni asemel kasutatud punkt või semikoolon andis 2 p. Enamiku veatüüpide kaal oli 3-4 punkti, ainult erandliku tuletustüve parandamine tõi 5 p.

Paraku oli mitmekesisel vearohkes tekstis tekkinud viga: tegelikult andis töö võtmes arvestatud 100 p asemel maksimaalseks tulemuseks 114 punkti. Võrreldavuse huvides kaaluti kogutulemus 100-ks ja üksiktulemused normaliseeriti vastava koefitsiendiga.

5.3.3. Ülevaade õigekeelsusoskuse keskmisest tasemest

Õigekeelsusoskust võib ülesande 1b soorituste järgi siinse testi hinde süsteemis lugeda rahuldavaks (keskmine u 56, mediaan 61), kuid hinnete jaotus on suhteliselt äärmuslik (vt tabel 14). Sooritus on nõrk või puudulik umbes kolmandikul ja kirjanduse järgi peetakse kirjaoskusuuringustes suureks miinuseks just nõrkade tulemuste suurt osatähtsust.

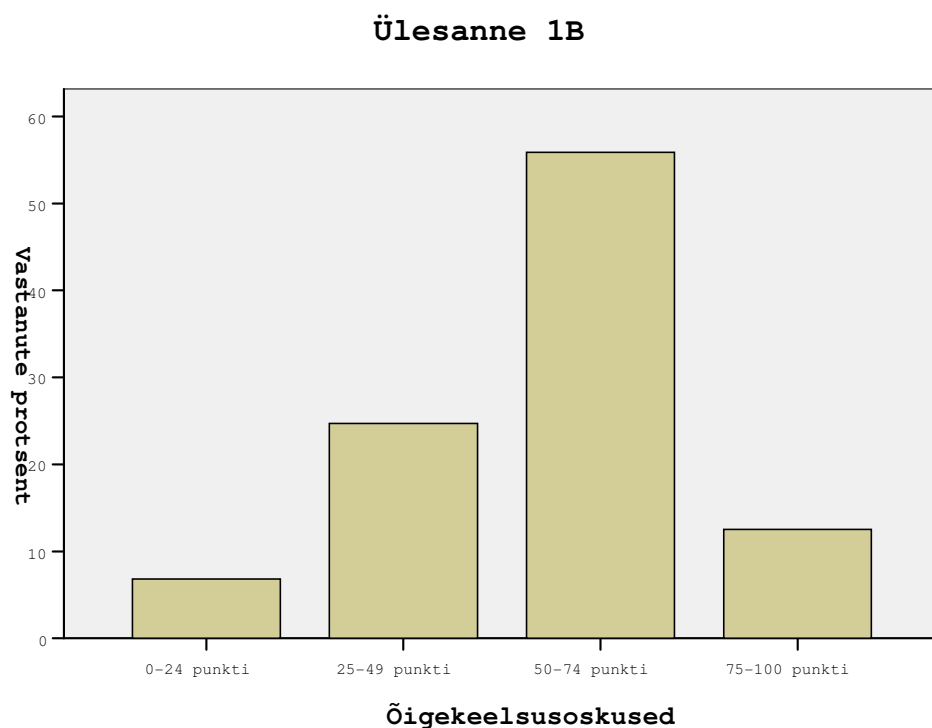
Enam kui poolte sooritusega võib vägagi rahule jääda, maksimumilähedaste tulemuste osatähtsus on suhteliselt ootuspärane (enamasti just 10% mail).

⁴ Vt Balti Metsaseltside konverents Leedus: „Endiste punaarmee territooriumite kasutamine“. <http://www.emeus.ee/moodul.php?moodul=CMS&Komponent=NewsFront&f=viewNews&id=29> (kättesaadavust kontrollitud 12.02.2010).

Tabel 14. Õigekeelsusülesande 1B hinnete jaotus

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	18	6,9	6,9	6,9
25–49 punkti	65	24,9	24,9	31,8
50–74 punkti	145	55,6	55,6	87,4
75–100 punkti	33	12,6	12,6	100,0
Kokku	261	100,0	100,0	

Tulemusi visualiseerib järgmine joonis.

Joonis 4. Ülesande 1B tulemuste jaotus

Õigekeelsusülesande 1b tulemused korreleeruvad suhteliselt tugevasti sõnakasutuse ülesandega 1a ($r\ 0,63$) ja ka sõnatundmise ülesandega 2a ($r\ 0,53$). Muud seosed on nõrgemad või nõrgad, kuid olemas (vt osa 6.1).

5.3.4. Ülevaade õigekeelsusoskuse kriitilistest juhtudest

Õigekeelsusülesande üksikküsimuste keskmisi tulemusi iseloomustab tabel 15.

Tabel 15. Õigekeelsusülesande 1b üksiküsimuste keskmised punktisummad üksikvastuste paremuse järjestuses⁵

	Vastaja id	Küsimuse keskmine punktisumma	Võimalik maksimum	Vastuse punkte võimalikust %
Järgarvupunkti lisamine	263	5	6	85
Lisatud koma	263	9	11	80
Suurtäheks parandus	263	16	21	76
Rektsiooni parandus	263	2	3	66
Kokkukirjutuse lisamine	263	13	20	65
Lahkukirjutuse lisamine	263	5	8	60
Tuletustüve parandus	263	3	5	60
Lisatud koolon	263	4	8	50
Apostroofi kasutus	263	4	8	50
Jutumärkide lisamine	263	1	4	25
Käänamisvea parandus	263	1	6	16,6
Sidumisvea parandus	263	1	8	12,5
Võõrsõna õigekiri	263	0	3	0
Ühildumisvea parandus	263	0	3	0

Enim valmistas üliõpilastele raskusi märgata üksikvigu, mis tüübina ei kordunud ja on argikeeles väga levinud. Nii jäeti 100% tähelepanuta laiendatud lisandi ühildumisviga (*Eesti *peaminister Andrus Ansipi ettekanne*) ja viga võõrsõna õigekirjas (**polügon*). Väga vähesed märkasid teksti ebaloomulikku sidumist (*miks peaks metsamehi huvitama endine polügon. Aga *need on kaetud metsaga*) ja käänamisvigu (**kuurorti staatus, *ohtlikuid jäätmeid*). Kiiresti levinud veatüübina kahandas keskmist punktisummat tugevasti jutumärkide puudumine pealkirja ümbert, nii et pealkirja jääb lause sees märkima vaid algussuurtäht (*metsaseaduse § 43 *Riigimetsa majandamise korraldamine*).

Umbes pooled kasutavad koolonit, mida oli võimalik lisada nii seletava lauseosa kui järgneva loetelu ette, ja niisama paljusid häirib apostroofi ületarvitus (*Druskininkai's* ja *Ansip'i*).

Rahuldaval määral parandati üksikut ebasoovitavat tuletist *suveni* ja kirjutati lahku asjatuid kokkukirjutusi (nt *mil konverents *asetleidis*).

Hästi tuldi toime lahkukirjutuste parandamisega, nagu **kuurort linnas, *lõuna tipus, *militaar objekti, *kõik võimalikud *metsandus seltsid*.

Arvestatavaid probleeme ei ole ei järgarvu märkimise, komakasutuse ega suure ja väikese algustähe valikuga.

⁵ Kuna hindamisvõtme järgi anti kuni 114 p, siis on üksiktulemused lähtudes 100 punktist hiljem tulemuste võrdlemiseks kaalutud ja normaliseeritud.

5.3.5. Hinnang õigekeelsusoskuse keskmisele tasemele, järeldused emakeeleõpetuse jaoks

Õigekeelsusülesande tulemused juhivad tähelepanu sellele, et keskmine tulemus on väheütlev, sest väga madalaid tulemusi on valimis suhteliselt palju. Õigekeelsuses vajavad gümnaasiumiõpilased individuaalset tähelepanu, sest tööks nõrgematega ei saa võtta u 70% hästi toimetulejate aega.

Teine oluline tähelepanek on, et kõige halvemad tulemused on tekstimoodustusega enam seotud, kuna neid määrab kontekst ja sõnavalik: käänamisvead, sidumisvead, ühildumisvead, mõne sisult oluliseks osutuva võõrsõna käänamine ja õigekiri. Vajadust õigekeelsusega funktsionaalselt, s.o omadel eesmärkidel mõtestatult tekste moodustades töötada osutab ka nõrk seos A-osa ja 6. ülesande õigekeelsustahu tulemuste vahel: kui vastaja üritab ise genereerida sisuliselt põhjendatud vastust, siis ei ole tal separaatselt omandatud sõnakasutus- jm õigekeelsusoskusest kasu.

Tingimata tuleb õigekeelsusõpetuse järeldusena arvestada ka ülesande 1a väga häid tulemusi, mis näitavad, et suhteliselt probleemitult on omandatud vormimoodustus ja reksioonid.

B. Funktsionaalne keeleoskus

5.4. Kirjaliku pöördumise koostamine

5.4.1. Ülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (RÕK 2002) sätestab kommunikatiivse pädevuse kui suutlikkuse mõista, edastada, tõlgendada ja luua tekste erinevates suhtlussituatsioonides nii suulises kui kirjalikus vormis. Suhtluspädevuse arendamise eest vastutab eelkõige emakeeleõpetus, aga loomulikult peaksid selles töös osalema ka kõikide teiste ainete õpetajad. Põhikooli III astme eesti keele ja kirjanduse ainekava punktis 1.4. sisalduvas õppetegevuste iseloomustuses on fikseeritud: kirjalike tekstide koostamisel on rõhk looval žanripärasel eneseväljendusel, muuhulgas õpitakse ka tarbetekstide koostamist. Õppetegevustes (1.8.) rõhutatakse tarbe-, teabe-, meediateksti koostamise ja vormistamise õpetamist. Põhikooli lõpuks peaksid olema õpilasel sellised teadmised ja oskused, et toime tulla lihtsamate tarbe- ja teabetekstidega. Gümnaasiumiõpetusega süvendatakse tekstiliigiteadlikkust ja toimimisoskust eri žanrites. Gümnaasiumi ainekava tekstiõpetuse osas (2.2.) on fikseeritud tarbetekstide loend, millega kooli lõpetanu peab toime tulema. Need tekstiliigid on avaldus, elulookirjeldus, e-kiri, ametikiri. Lisaks peab õpilane tundma tarbetekstide eesmarke ja eripära, oskama kirjutada avaldust, elulookirjeldust, kirja, apellatsiooni, volikirja, protokollu vastavalt nende tekstiliikide eripärale. Koolilõpetaja tunneb ka tarbekirjade vormistamise põhinõudeid. Eesti keele ainekava õpitulemustes nimetatakse, et gümnaasiumilõpetaja teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi, oskab leida, korrastada ning kasutada teavet kirjalike tekstide koostamisel, oskab end loovalt ja argumenteeritult väljendada ning valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale.

Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse taseme uuringu 3. ülesanne keskendus eelnimetatud oskuste kontrollile. Ülesande tekst oli järgmine:

Olete äsja saanud Kodakondsus- ja Migratsiooniametist kätte oma uue passi ja ID-kaardi. Kodus avastate, et ID-kaardil on teie isikukoodiks ekslikult märgitud 38711122711. Teie sünnipäev on aga 11. novembril. Kirjutage Kodakondsus- ja Migratsiooniametile e-kiri, milles palute vea parandada. Aadressi leiate Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti kodulehelt.

Seega oli vaja Kodakondsus- ja Migratsiooniametile saata e-kiri, milles viidatakse tehtud veale ja küsitakse, mida tuleks teha, et uut ID-kaarti saada. Ülesanne mõõdab funktsionaalse lugemise oskust – tuli tajuda vea olemust, mis isikukoodiga eksimisel tehti. Lisaks mõõdab ülesanne suhtlussituatsiooni sobiva kirjutamise oskust, st kirjutaja pidi valima e-kirja vormi sobiva suhtlusstiili, mis oleks avalik-ametlik, aga samas mitte liiga formaalne nagu e-kirjas enamasti tavaks. Ametikirja vorm, mis eeldab pöördumist, asjaolude esitamist, viisakusvormelid ja andmeid kirjutaja kohta, on emakeeleõpetuse sisus esitatud. Gümnaasiumis kasutuses olevates tekstiõpikutes (M. Hage „Teksti- ja kõneõpetus“, M. Ehala „Kirjutamise kunst“ jt) tutvustatakse ametikirja ja selle erijooni. Gümnaasiumilõpetaja infootsinguoskusi kontrolliti ülesande töökäigus leida Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti kodulehelt ameti meiliaadress. Kokkuvõttes mõõdeti ülesandega komplekselt nii funktsionaalse lugemise, kirjutamise kui ka infootsinguoskusi.

5.4.2. Ülesande hindamispõhimõtete ülevaade

Migratsiooniametile saadetud e-kirjas hinnati nii kirja sisu, stiili kui ka vormistust. Ülesande eest saadav maksimaalne punktide arv oli 100. Sellest 60 punkti oli võimalik saada kirja sisu ja stiili eest, ülejäänud 40 punktiga hinnati kirja vormistust, kusjuures vormi eest saadavad punktid jagunesid järgmiselt: õige aadressi leidmine kodulehelt 10 punkti, pöördumise vormistamine 10 punkti, kirja teema nimetamine, viisakusvormelite, allkirja ja kontaktandmete olemasolu 20 punkti. Töö sisu osas hinnati vea ülesleidmist ehk seda, kas gümnaasiumilõpetaja tunneb isikukoodis sisalduva info järjestamise põhimõtteid. Migratsiooniametis tehtud eksimuse olemust tuli kirjeldada ja paluda vormistada uus ID-kaart. Maksimumpunktid said need, kes asjaolude selgitamisele lisaks küsisid oma kirjas, mida tuleks edasi teha, kust saab kätte uue ID-kaardi, kas selle eest tuleb maksta jms. Sobilikuks stiiliks peeti asjalik-ametlikku, kuid mitte liiga formaalset kantseliitlikku keelekasutust. Näiteks võisid pöördumised varieeruda: *Lp Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Lp Mari Kask*, aga stiililt sobivaks peeti ka e-kirjas tavalist *Tere!* Viisakusvormelid võisid varieeruda *Lugupidamisega, Tervitustega, Täna des, Tänuga* jms. Heaks stiiliks peeti asjalikku ja korrektset keelekasutust, mis iseloomustab kodaniku ja ametiasutuse vahelist suhtlust. Ülesande soorituse õigekeelsust eraldi ei hinnatud. Olulisem kui õigekeelsus oli kirjutaja suutlikkus end eesmärgipäraselt väljendada. Pealegi võisid vead tuleneda kirjutamiskiirusest jms.

5.4.3. Ülevaade oskusest kirjalikku pöördumist koostada

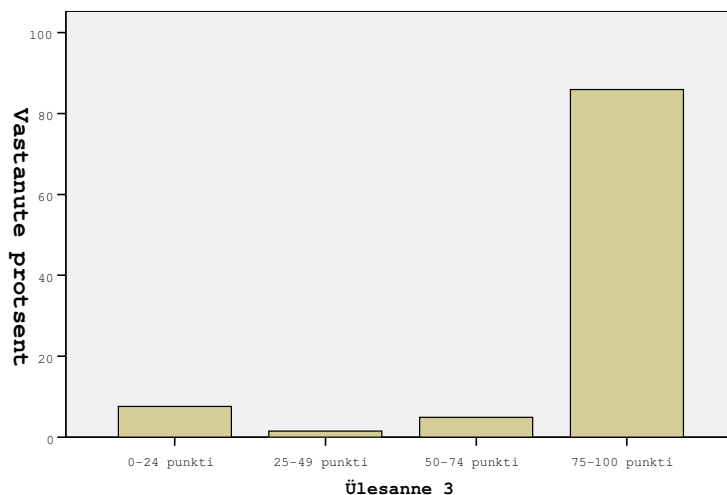
Ülesande sooritamise eest koguti keskmiselt 83,16 punkti (mediaan 90), mis näitab, et e-kirja kirjutamise oskus on hea – enamik kõrgkoolides õppivaist esmakursuslastest suudab eesmärgipäraselt kirja kirjutada. Puudulikuks võib pidada 7,6% sooritajate oskusi, nende tulemus jäi vahemikku 0–24. Nõrk tulemus oli ka neil testitegijail, kelle tulemus jäi vahemikku 25–49 punkti – neid oli 1,5%. Seega võib järeldada, et umbes kümnendik (9,1%) üliõpilastest ei saa e-kirja kirjutamisega hakkama. Rahuldavalt toime tulevateks peeti testitegijad sooritustulemusega 50–74 punkti (4,9%). Suurem osa testitegijaist (85,9%) tuleb aga e-kirja kirjutamisega toime hästi või väga hästi.

Tabel 16. Ülesande 3 tulemuste jaotus hindeklassidesse

Punkte	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	20	7,6	7,6	7,6
25–49 punkti	4	1,5	1,5	9,1
50–74 punkti	13	4,9	4,9	14,1
75–100 punkti	226	85,9	85,9	100,0
Kokku	263	100,0	100,0	

Graafiliselt illustreerib hindejaotust järgmine diagramm.

Ülesanne 3

Joonis 5. Ülesande 3 tulemuste jaotus

5.4.3. Ülevaade kirjalike pöördumiste kriitilistest veajuhtudest

Kirja vormistamise osas oli vajakajäämisi aadressi leidmisega Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti kodulehelt. Keskmine tulemus oli 7 punkti 10st võimalikust. See tähendab, et infootsinguga ei saa siiski kõik üliõpilased hakkama. Aadressiks pakuti näiteks *Kodakondsus- ja Migratsiooni amet; Lõuna Regionaalosakond, Liiva 41, 50303 Tartu; migratsioon@kodakondsus.hot.ee; Sõle 61A* jm. Kirja teemat polnud nimetanud 12 vastanut. Teema nimetamisel ei peetud sobivaks sõnastust: *viga, mure, eksitus, tähelepanek*.

Pöördumise vormistamise eest oli võimalik saada maksimaalselt 10 punkti, keskmiselt saadi 9 (vt tabel 17). Tulemus on väga hea. 0 punkti said need, kes olid pöördumise vormistamata jätnud ja alustasid kohe kirjaga. Paaris töös oli kasutatud pöördumisena *Lp. proua/härra*, mis on tõenäoliselt ingliskeelsete maade traditsiooni mõjul kasutusele läinud, kuid mõjub meie kirjatraditsioonis võõrstiilsusena.

Tabel 17. Ülesande 3 üksikküsimuste tulemused

	Vastuseid	Keskmine
Aadress	263	7
Pöördumine	263	9
Kirja sisu	263	51
Viisakusvormelid	263	17

Viisakusvormelites eksiti kõige enam sellega, et puudusid kas vormelid või kirja kirjutaja allkiri. Stiilieksemuseks peeti soovi *Päikest!*, mis ametlikus keelekasutuses mõjub kohatuna.

Kirja sisu osas oli erinevaid puudujääke. Näiteks ei suudetud tabada asja olemust ning arvati, et tuleb lähtuda oma isikukoodist.

Näiteks: *Tellisin Teilt isikuttõendavad dokumendid. Sain kätte oma uue passi ja ID-kaardi, kuid minu isikukood ja sünniaeg on dokumentidel valed. Paluksin asendada*

vale isikukood 38711122711 minu õige isikukoodiga 48904270564 ja sünnikuupäev 11. november 27. aprilliga.

Teine samalaadne näide.

Sain teie Sõle büroost eile kätte oma uue ID-kaardi ja passi, kuid kodus avastasin, et mu dokumentidel on vale isikukood. Vale isikukood viitab, nagu oleksin ma oma sugu muutnud, kuid seda ma kohe kindlasti teinud ei ole - olen endiselt naine. Mida peaksin tegema, et saaksin endale korrektsed uued isikutunnistused? Eeldan ka, et uut riigilõivu ma maksma ei pea, kuna viga oli KMA poolse eksimusega.

Lisaks sellele lisati kommentaare, mis e-kirja ei sobi ja olid suunatud testijatele-hindajatele.

PS! Ma ei ole sellisesse situatsiooni kunagi sattunud, kuid ilmselt ei paluks ma e-kirjas viga parandada. Üsna suure tõenäosusega tuleks uus avaldus esitada ning seepärast saadaksin ma just sellise kirja, et igaks juhuks oma eeldusi kontrollida.

Stiilieksimusi oli erinevaid. Näiteks järgmine kiri sisaldab liigset emotsionaalsust:

Tere,

sain just kätte oma uue id-kaardi, mille Teie juures taotlesin. Jah oh õnnetust, minu isikukood on vale. Ju siis pean uue id-kaardi tellima, loodan, et Teie vea tõttu ei kasseeri Te mult uuesti taotlemistasu. Minu õige isikukood on 38711112711.

Lugupidamisega

Järgmine e-kirja näide pärineb tõenäoliselt kirjutajalt, kelle emakeel pole eesti keel. Sellest tulenevad sõnavalik, stiilieksimused ja vead. Kirjaviis on muutmata.

Tere,

Mina olen NIMI PEREKONNANIMI. Olen eelmisel nädalal saanud uue ID-kaardi, vaid on mul sellega probleemid. Kaardis on märgitud teise inimese isikukood, ja sellega on minu kaard toimetu. Seepärast tahan uue kardi teha. Minu isikukood on 38711112711 (vaid mitte nägu oli vanal 38711122711). Kõik ülejaanud informatsioon on kaardil õige. Loodan, et kõik tuleb välja hästi. Kui on vaja saan tulla Kodakondsus- ja Migratsiooniametisse.

Aitah,

NIMI PEREKONNANIMI

5.4.5. Hinnang kirjalike pöördumiste keskmisele tasemele ja järeldused

Ülesande soorituse keskmine tulemus 83,16% on kõrge (mediaan 90). Kõrgkoolides õppivate esmakursuslaste tulemus lubab väita, et e-kirjaga tullakse heal tasemel toime. Muret tekitav on asjaolu, et umbes kümnendik (9,1%) üliõpilastest ei saa e-kirja kirjutamisega hakkama.

Emakeeleõpetuse osas pole tõenäoliselt vajadust kirjale kui tekstiliigile rohkem tähelepanu pöörata. Asja sisu suudavad testitud hästi edasi anda, küll aga vajab tähelepanu kirja kui tekstiliigi stilistiliste erisuste õpetamine.

5.5. Suulise ettekande mõistmine

5.5.1. Ülesande üldisloomustus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

2002. aasta põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava sätestab üldise valdkonnapädevusena kommunikatiivse pädevuse kui suutlikkuse keele vahendusel mõista, talletada, edastada, vahetada, tõlgendada ja luua tekste; suhelda erinevates situatsioonides ning teemadel suulises ja kirjalikus vormis. Pädevuse kujunemisel tähtsustuvate õppeainete loendis on eesti keel, kirjandus, võõrkeeled, kuid ka „kõik õppeained oma mõistestiku ja tekstidega, läbiv teema „Infotehnoloogia ja meedia““ (vt §9 lg 4). Põhikooli lõpuastmes töötatakse eraldi kuulamisega, mis ühtlasi tagab samas suutlikkuse kontekstis kõnesituatsioonis ja diskussioonis osaleda. Omandatavate tekstiliikide hulgas mainitakse tele- ja raadiotekste; õpitulemuseks on muuhulgas oskus leida kuuldust ja loetust olulist teavet, tuua välja probleeme, teha kokkuvõtet (vt RÕK lisa 1; 4. peatükk).

Gümnaasiumi eesti keele ainekava õpieesmärgid ja õpitulemused (RÕK; lisa 2) ei pea funktsionaalse keelekasutuse eesmärgi eriti oluliseks. Nii ei ole suulise teksti mõistmist ühegi eesti keele ainekursuse õppesisus ega eesmärkides mainitud. Gümnaasiumilõpetaja eesti keele õpitulemustes on siiski sätestatud, et õpilane „oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel“. Et teavet tuleb sageli leida ka suulisest ettekandest, näiteks ülikoolis loengutel, siis kuulub suulise ettekande mõistmise oskus kindlasti eeldatavate õpitulemuste hulka hoolimata sellest, et see ainekavas kajastub vaid ühe reaga.

Arvestades ainekava napolisõnalisust suulise teksti mõistmisoskuse arendamisel ja tundes gümnaasiumi õppevara, võib üsna kindlalt väita, et gümnaasiumilõpetajad ei ole üldjuhul eesti keele kursuste raames seda pädevust sihipäraselt arendanud. Oskused selles vallas on kujunenud iseseisvalt igapäevase koolielu käigus, mis oma loomult hõlmab üsna palju suulise teksti mõistmise praktilist harjutamist. Käesoleva testiga saab seega ülevaate, milline on pädevuse tase praeguse iseseisva teadvustamata omandamise puhul ja kas selle arendamisele tuleks edaspidi emakeeleõpetuses suuremat tähelepanu pöörata.

Testis kasutati Siim Kallase 2008. aastal peetud konverentsi ettekande kuue minuti pikkust lõiku, mis on kättesaadav Youtube'i keskkonnas aadressil <http://www.youtube.com/watch?v=3K7km1NJZm0>. Ettekanne keskendub majandus-surutise analüüsile. Testis on kasutatud ettekande algusosa, mis moodustab ühe sisulise terviku ning on mõistetav ja lõpetatud ka järgnevat kuulamata. Tekst sisaldab mõttearendust, loeteludena esitatud näiteid, järeldusi ja hinnanguid ning ühel juhtumil ka nii peent irooniat, et kuulajad sellele vaevu reageerivad (auditooriumi reaktsiooni on salvestisest kuulda). Testi sooritajad pidid kõigepealt kuulama ettekannet, kusjuures ülesande juhendis soovitati neil teha selle kohta kirjalikke märkmeid. Ettekannet sai kuulata vaid üks kord, aeg selleks oli täpselt piiratud. Pärast kuulamist suunati vastajad järgmisele lehele, kus olid ettekande põhjal koostatud küsimused. Küsimusi oli kokku viis, eeldatavad vastused neile olid paari-kolme sõna kuni ühe lause pikkused, neile vastamise aeg oli piiratud 3 minutiga.

5.5.2. Ülesande hindamispõhimõtete ülevaade

Suulise teksti mõistmise taset hinnati teksti põhjal koostatud küsimustele vastamise täpsuse järgi. Küsimusi oli viis, maksimaalselt oli võimalik ülesande eest saada 100 punkti. Eri küsimuste eest anti sõltuvalt küsimuse raskusest erinevalt punkte. Mõne

küsimuse puhul sai punkte ka osalise vastuse eest. Vastuseid ei eeldatud täislause kujul ja nende õigekeelsust ei hinnatud.

Esimene küsimus oli „Mida või keda peetakse sageli vastutavaks kriiside puhkemises?“. Tegemist oli faktiküsimusega üsna ettekande algul esitatud selge seisukoha kohta, et kriiside puhkemises peetakse sageli süüdlaseks valitsust. Õige vastus (*valitsust* või *valitsusi*) andis 10 punkti, osalist vastust anda ei olnud võimalik.

Teine küsimus oli „Millised majanduses toimunud muutused on palju muretekitavamad kui majanduskasvu mõneprotsendiline vähenemine?“. Selle küsimuse eest oli võimalik saada maksimaalselt 20 punkti või osalise vastuse puhul vähem. Vastus moodustus järgmistest osadest: *ettevõtete turuväärtuse langemine 50%* (5 punkti), *toodangu vähenemine 30–40%* (5 punkti), *ettevõtete sulgemine* (5 punkti), *realiseerimata kinnisvara* (5 punkti) või tervikvastusena: *väga suur ettevõtete turuväärtuse ja tootmise ja müügi langemine* (20 punkti).

Kolmas küsimus oli „Kui kaua võtab Siim Kallase arvates aega majanduskasvu taastumine?“. Küsimuse täisvastus (*3–4 aastat, maksimaalselt 5*) andis 20 punkti, osalise vastuse eest sai punkte järgnevalt: *5 aastat* (5 p); *3–4 aastat* (10 p), *maksimaalselt 5 aastat* (10 p).

Neljas küsimus oli „Milline peaks maailmamajanduse bilanss olema selleks, et majanduse aluseks olev usaldus taastuks ja kui kaua usalduse taastumine Siim Kallase arvates aega võtaks?“. Küsimuse vastuse eest oli võimalik maksimaalselt saada 20 punkti, mis kogunesid kahest vastuse poolest: *varad ja kohustused peaks olema tasakaalus* (10 p), *mis võib võtta 7–10 aastat* (10 p).

Viies küsimus oli „Kuidas hindab Siim Kallas kunagi esitatud ideed muuta Eesti suureks finantsvahenduskeskuseks?“. Tegemist oli küsimusega, kus Kallas väljendas väga õrna irooniat, mida polnud kerge tabada ja mis ka auditooriumis paljudele kaduma läks, arvestades kuulajate tagasihoidlikku reaktsiooni sellele naljale. Küsimuse vastuse eest oli võimalik saada maksimaalselt 30 punkti, kui vastaja kirjutas otse, et Kallas suhtus ettepanekusse irooniliselt ja tõi välja iroonia põhjuse, mis väljendus viites Islandile, kus samasugune kava tõi kaasa suure läbikukkumise. 20 punkti oli võimalik saada lakoonilise vastuse *halvasti, mittesoosivalt* vms eest, millest oli näha, et vastaja oli irooniat tajunud. 10 punkti oli võimalik saada neil, kes kordasid Kallase sõnu, et tegu oli hea ideega, kuid ei olnud irooniat mõistnud.

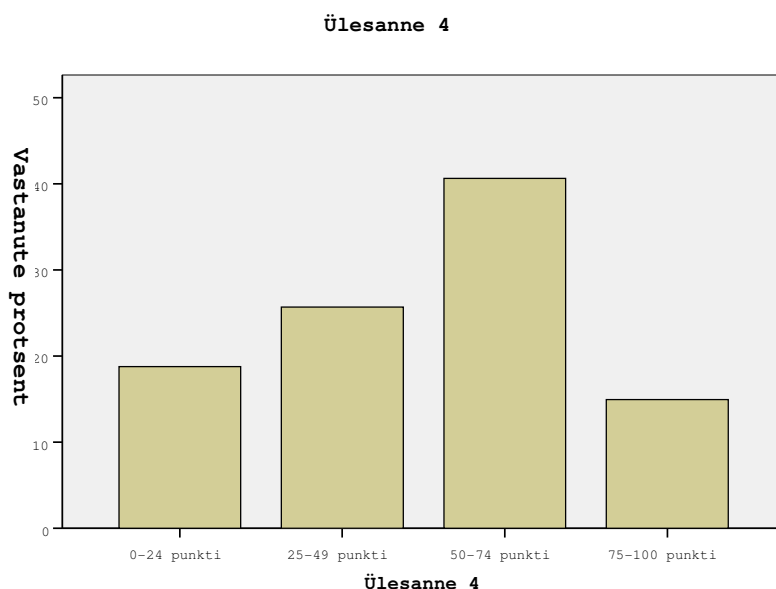
Analüüsides küsimuste olemust ja selle eest antavaid punkte, tuleks pidada heaks tulemuseks 75 punkti, mis kujuneks umbes järgmiselt (1. küsimus 10 punkti, 2. küsimus 15 punkti, 3. küsimus 10 punkti; neljas küsimus 20 punkti ja 5. küsimus 20 punkti). Sellisel puhul oleks kuulaja kõigest enam-vähem õigesti aru saanud, kuigi detailides on väikseid puudujääke või ebatäpsusi. Ülikoolis õppimiseks võiks eeldada *ca* 75 punktist või kõrgemat tulemust. Alla 40-punktiline tulemus aga näitab, et peale üksikute detailide on põhiline sõnum kaduma läinud.

5.5.3. Ülevaade suulise ettekande mõistmise keskmisest tasemest

Ülesande sooritas 261 vastajat, valimi keskmine punktisumma oli 46 punkti. Vastanute tulemuste jaotus on esitatud tabelis 17 ja sellele järgneval joonisel.

Tabel 17. Ülesande 4 tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	49	18,6	18,8	18,8
25–49 punkti	67	25,5	25,7	44,4
50–74 punkti	106	40,3	40,6	85,1
75–100 punkti	39	14,8	14,9	100,0
Kokku	261	99,2	100,0	
Puudu	2	,8		
Kõik kokku	263	100,0		

Joonis 6. Ülesande 4 tulemuste jaotus

Nagu tabelist ja jooniselt ilmneb, võib suulise ettekande mõistmise oskust pidada kõrgkooliõpingute jaoks täiesti vastavaks vaid 15%-l vastanutest. Samas sai alla 50 punkti 44% vastanuist, mis on üsna häiriv tulemus – ligi pool ei suuda suulisest ettekandest talletada muud kui üksikuid detaile. Peaaegu sama palju (40%) mõistab ettekannet üldjoontes adekvaatselt (50–74 punkti), kuid mitte väga põhjalikult.

5.5.4. Ülevaade suulise ettekande mõistmise kriitilistest veajuhtudest

Kui vaadata keskmisi punktisummasid üksikute küsimuste lõikes (vt tabel 18), siis kergeimaks osutus arvatult esimene küsimus, mille olid õigesti vastanud kõik, sest keskmine hinne on ühtlasi maksimaalne võimalik.

Kõige keerukamaks osutus aga teine ülesanne, kus maksimaalsest 20 punktist õnnestus keskmiselt saada vaid 6 punkti – arvestades, et selle küsimuse maksimaalvastus kujunes nelja 5-punktilise komponendi summana, siis ilmneb, et keskmiselt suutsid vastajad konspekterida ja meenutada vaid üht neist neljast. Siin ilmselt avaldub nõrk konspekterimisoskus, mistõttu üles suudeti loetelust märkida vaid üks tegur.

Kolmanda küsimuse eest saadi keskmiseks 9 punkti kahekümnest, mis viitab sellele, et üldjoontes suudeti vastata õigesti, et taastumine võtab 3-4 aastat või kuni viis aastat, kuid täpse vastuse pakkujaid oli siiski suhteliselt vähe.

Veidi paremini oli vastatud neljas küsimus, milles maksimaalne punktisumma (20) kujunes kahest komponendist. Vastuste keskmine (12) näitab, et valdavalt suudeti talletada üks pool vastusest, kuid täisvastuse andjaid oli siiski rohkem kui neid, kes mõlemale vastuse poolele võlgu jäid.

Viimane küsimus näitas iroonia tajumise võimet, mis omakorda eeldas väga üldist maailma majandusuudistega kursisolekut. Keskmine vastuse tase (16 p) näitab, et enamik ei olnud Kallase irooniat mõistnud (sel juhul oleks keskmine pidanud olema 20 punkti või kõrgem).

Tabel 18. Ülesande 4 üksikküsimuste keskmised vastused

	vastuseid	keskmine
Mida või keda peetakse sageli vastutavaks kriiside puhkemises?	263	10
Millised majanduses toimunud muutused on palju murettekitavamad kui majanduskasvu mõneprotsendiline vähenemine?	263	6
Kui kaua võtab Siim Kallase arvates aega majanduskasvu taastumine?	263	9
Milline peaks maailmamajanduse bilanss olema selleks, et majanduse aluseks olev usaldus taastuks ja kui kaua see aega võtaks?	263	12
Kuidas hindab Siim Kallas kunagi esitatud ideed muuta Eesti suureks finantsvahenduskeskuseks?	263	16

Üksikküsimuste analüüsi kokkuvõtteks võib öelda, et kõige enam jätab soovida vastanute konspekterimisoskus, mistõttu ei jõutud jooksvas tekstis esitatud loetelusid üles märkida. Seejärel on arenguruumi iroonia mõistmisega, kuid sel juhul võib tegu olla ka lihtsalt taustteadmiste puudulikkusega.

5.5.5. Hinnang suulise ettekande mõistmise keskmisele tasemele ja järeldused

Kõige häirivam suulise teksti mõistmisoskuse tulemuste juures on asjaolu, et umbes 30% testi sooritanutest ei olnud võimelised ettekannet sellise tähelepanuga jälgima ja konspekterima, et oleksid olnud võimelised selle põhisisu puudutavatele küsimustele kas või üldsõnaliselt vastama. Vaid 45% esmakursuslastest suudab suulist teksti jälgida ja seda talletada tasemel, mis on vajalik ülikoolis õppimiseks. Suurimaks probleemiks näib olevat konspekterimisoskus, mistõttu ettekandes sisalduvat detailiinfot ei jõuta talletada. Siit tuleneb otsene soovitus pöörata emakeeleõpetuses senisest enam rõhku konspekterimisoskuse arendamisele. Sellega oleks võimalik tõsta keskmist tulemust kergesti kuni 10 punkti. Keerulisem on arendada iroonia tajumist, mis eeldab head kontekstitundmist. Siiski tasuks emakeeleõpetuses peatuda iroonia edasiandmiseks kasutatavatel üldistelt joontel nagu intonatsioon, miimika, auditoriumi tagasiside kuulamine jms.

5.6. Mittelineaarse teksti mõistmine

5.6.1. Ülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

Viiendas ülesandes paluti vastajatel etteantud tabeli põhjal vastata kolmele küsimusele. Keeruka tabeli ülesande eesmärk oli analüüsida, mil määral suudavad esmakursuslased tabelites leiduvat infot tõlgendada ja kui täpselt esitatud küsimustele vastata. Ülesanne on aktuaalne, kuna igapäevases elus tuleb kõigil elementaarsete graafikute ning tabelite tõlgendamisega hakkama saada.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava eesti keele kui emakeele üldalustes (RÕK 2002, lisa 1) on välja toodud põhikoolis eesti keelt emakeelena õppivate laste eesti keele õpetuse laiemad eesmärgid. Õppekava punktis 1.2 rõhutatakse: „Oma elus puutub inimene kokku mitmesuguste tekstidega, argivestlusest ja tarbetekstist meediani, keerukast teabetekstist väljendusrikka kunstiteoseni. Seetõttu on oskused, mis võimaldavad erinevaid tekste mõista ja luua, inimesele ümbritseva maailmaga suhtlemiseks hädavajalikud.” (RÕK 2002, lisa 1, punkt 1.2)

Punktis 1.6 tuuakse välja tekstiõpetuse eesmärk: „Õpilane omandab ülevaate mitmesuguste funktsioonidega tekstidest. Tekstiõpetus kujundab oskust mitmesugustes tekstides orienteeruda, neis sisalduvat teavet ja erisuguseid arvamusi kriitiliselt hinnata ning vajalikke valikuid teha.” (RÕK 2002, lisa 1, punkt 1.6)

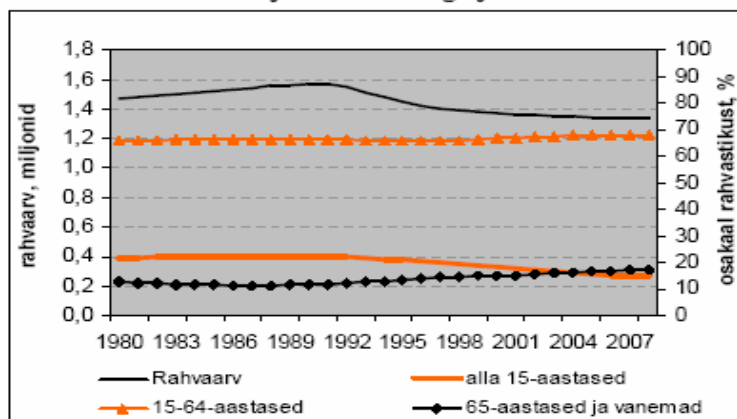
7.–9. klassi eesti keele ainekavas seostub mittelineaarse teksti mõistmisega põhikooli lõpetaja õpitulemustest kaks:

- oskab leida kuuldust ja loetust olulist teavet, tuua välja probleeme, teha kokkuvõtet;
- teab eri liiki tekstide eripära ja eesmärgi.

Gümnaasiumiastme ainekavas ei ole mittelineaarse teksti mõistmise oskust õpitulemusena nimetatud, kuid kaudselt seostub keerukate tabelite lugemise oskus õpioskusega „teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi“. Eeldatavasti on keeruka teksti tõlgendamise oskus põhikoolis omandatud ning gümnaasiumiastmes on eesmärgiks pigem selliste tekstide loomisega seostuv. Kui õppija on keerukate tekstide ülesehitusprintsipidega kursis, suudab ta neid tekste ka tõlgendada.

Uuringus kasutatav tabel on Sotsiaalministeeriumi kodulehelt. Tegemist on Statistikaameti koostatud tabeliga, mis kajastab Eesti rahvaarvu ja rahvastiku vanuselist jaotust aastatel 1980–2008 (vt joonis 7):

Joonis 1. Rahvaarv 1. jaanuari seisuga ja rahvastiku vanuseline jaotus, 1980-2008

Allikas: Statistikaamet, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Joonis 7. Ülesandes 5 kasutatud diagramm

5.6.2. Ülesande hindamispõhimõtete ülevaade

Ülesandes paluti vastata tabeli põhjal kolmele alaküsimusele. Küsimus esitati järgmises sõnastuses: „Joonisel 1 on kujutatud Eesti rahvastiku dünaamikat. Vastake joonise põhjal allesitatud küsimustele“.

Kaks alaküsimust eeldasid arvulist vastust ning üks lühikest kirjeldust. Kokku oli ülesande eest võimalik saada 100 punkti. Vastuste hindamisel ei arvestatud õppija taustteadmistega ning neid ei olnud vaja ühelegi küsimusele vastamisel.

1. Esimene alaküsimus „Millal ületas eakate protsent rahvastikust laste ja noorte osakaalu?“ eeldas arvulist vastust. Õige vastus *2005. aastal / pärast 2004. aastat* andis maksimaalse tulemuse – 25 punkti. 15-punktilise tulemuse said vastajad, kes olid aastaarvuks pakkunud *2004. aasta või 2006. aasta*. Teistsugused vastused punkte ei andnud.
2. Teine tabelülesande alaküsimus „Kui suur oli 2008. aastal 0–14-aastaste osakaal rahvastiku koguhulgast?“ nõudis esmalt tõlgendusoskust, kuna tabelis on vastava graafi juures sõnastus *kuni 15-aastaste koguhulk*. 25 punkti ehk suurima punktisumma sai vastuse *umbes 15% / 14–16%* eest. Vastajad, kes pakkusid täpselt *15%*, said 20 punkti ning vastus *täpselt 14%* või *täpselt 16%* andis 15 punkti. Ülejäänud vastuseid õigeaks ei loetud ning nende eest punkte ei saanud.
3. Kolmas ülesanne „Kirjeldage joonise põhjal Eestis toimunud rahvaarvu muutusi“ eeldas rahvaarvu iseloomustava graafi lahtikirjutust. Ülesande eest anti punkte vastavalt kirjelduse täpsusele ning korrektsusele. 50-punktilise tulemuse saamiseks eeldati, et esile on toodud rahvaarvu tõus v. tipphetk 1980. aastate lõpul (10 p), rahvaarvu kiire langus 1990. aastate alguses (10 p), langusele järgnenud stabiliseerumine (langustendentsi aeglustumine) (10 p). Lisapunkti andsid korrektsed arvandmed – rahvaarv v. aastaarvud (10 p) ning korrektne kirjakeel (10 p). Liias info eest punkte maha ei võetud.

5.6.3. Ülevaade mittelineaarse teksti mõistmise keskmisest tasemest

Ülesande sooritas 263 vastajat. Keskmine punktisumma oli 49 punkti. Vastanute tulemuste jaotus on esitatud tabelis 19 ja sellele järgneval joonisel.

Tabel 19. Ülesande 5 tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastused	Osakaal (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	41	15,6	15,7	15,7
25–49 punkti	78	29,7	29,9	45,6
50–74 punkti	92	35,0	35,2	80,8
75–100 punkti	50	19,0	19,2	100,0
Kokku	261	99,2	100,0	
Puudu	2	0,8		
Kõik kokku	263	100,0		

Joonis 8. Ülesande 5 tulemuste jaotus

Nagu tabelist ja jooniselt ilmneb, võib keeruka mittelineaarse teksti tõlgendamise oskust pidada kõrgkooliõpingute jaoks täiesti vastavaks 19%-l vastanutest (50 vastajat). 92 vastanut e 35% said ülesandega üldjoontes hakkama (punktid 50–75), osaliselt tulid ülesandega toime 78 vastanut (punktid 25–49) ja 41 vastaja tulemus on täiesti mitterahuldav (punktid 0–24).

Alla 50 punkti sai 45,6% vastanuist (119 vastanut).

Seega võib üldistavat öelda, et tabelist vajalikku infot täpselt leida ning välja tuua suutsid umbes pooled vastanutest.

5.6.4. Ülevaade mittelineaarse teksti mõistmise kriitilistest veajuhtudest

Ülevaade üksikküsimuste vastuste keskmisest on esitatud tabelis 20. Kõige paremini oli vastatud teine alaküsimus „Kui suur oli 2008. aastal 0–14-aastaste osakaal rahvastiku koguhulgast?“, mille keskmiseks tulemuseks oli 15 punkti (*max* 25 punkti). Küsimusele vastamine eeldas, et vastaja ei lähtu vaid tabeli allosasse märgitud aastaarvudest, vaid märkab tabeli pealkirja märgitud uuringu perioodi (kajastas ka 2008. aasta andmeid) ning suudab vastamisel arvesse võtta aastaid tähistavad märgid graafikul. Vastused „*andmed selle kohta puuduvad*“ või „*ei ole teada*“ näitavad, et aastaarvu leidmine tabelist ei olnud kõikidele vastajatele jõukohane. Vastajat võiksid ettevaatlikuks teha ja oma arvamust kontrollima suunata tavaloojika vastu käivad tulemused, mis annavad ebanormaalselt kõrge või madala protsendi nagu näiteks vastustes „67%“ või „ligi 0,3%“.

Tabel 20. Ülesande 5 üksikküsimuste keskmised vastused

	Vastuseid	Keskmine
Millal ületas eakate protsent rahvastikust laste ja noorte osakaalu?	263	14
Kui suur oli 2008. aastal 0–14-aastaste osakaal rahvastiku koguhulgast?	263	15
Kirjeldage joonise põhjal Eestis toimunud rahvaarvu muutusi.	263	20

Esimese alaküsimuse keskmine tulemus on teisest veidi tagasihoidlikum – 14 punkti (*max* 25 p). Kõik pakutud vastused mahtusid 2001. ja 2008. aasta vahele.

Kolmanda alaküsimuse eest saadi keskmiselt 20 punkti (*max* 50 punkti), mis on alla poole võimalikest punktidest. Alaküsimus eeldas vaid ühe graafi kirjeldust. (Ka üks vastaja kommenteeris eesseisvat ülesannet: *Ainult rahvaarvu kirjeldamiseks on meil joonisel vaid üks sirge - kõige ülemine.*)

Maksimaalse tulemuse saavutas näiteks järgmiste vastustega:

- *Rahvaarv tõusis tasapisi, kuid stabiilselt 1980ndatest kuni 1992. aastani, mil oli rahva arvukus kõige suurem, küündides peaaegu 1,6 miljoni inimeseni. Pärast seda kasv peatus ning asendus järsu langusega: 1995. aastaks oli Eestis inimesi vaid 1,4 miljonit. Langus rahvaarvus jätkus järgnevatel aastatel, kuid polnud enam nii suur. 2008. aastal oli Eestis elanikke vaid natuke üle 1,3 miljoni.*
- *1980ndate alguses oli rahvaarv 1,5 miljonit ning see vaikselt kasvas kuni 1989.-1990. aastani, mil see tegi järsema languse ning seejärel jäi sujuvalt langema. 2000ndate aastate esimese kümnendi teises pooles saabus tasakaal ning rahvaarv jäi pidama 1,3 miljoni piirimaile.*

Tüüpiliseks eksimuseks oli, et vastaja keskendus rahvastiku vanuselise koosseisu kirjeldamisele:

- *Aastatel 1980-2008 on 15-64-aastaste inimeste hulk olnud stabiilselt umbes 70 protsenti. Kuni aastani 1993 moodustasid eakad rahvastikust umbes 10 protsenti ja alla 15-aastased umbes 20 protsenti. Järgnevalt kahanes alla 15-aastaste arv ja tõusis eakate arv, mille tulemusena ületas eakate protsent aastal 2006 alla 15-aastaste osakaalu.*

- 15-64-aastaste osakaal on püsinud 1980-2008 aastate lõikes enamasti muutumatuna. Osakaalu kõikumine toimus alles umbes aastal 2000. ning selle ulatus oli 2%. Alla 15-aastaste osakaal püsis kõrge (20%) kuni aastani 1995. Alates 1995. aastast hakkas alla 15-aastaste osakaal rahvastikust pidevalt langema ning 2008. aastaks oli langenud umbes 15% piirile kogu rahvastikust. 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal püsis madalal vahemikus 1980-1992 (osakaal 10% kogu rahvastikust). Seoses laste sündimuse vähenemisega hakkas vanemate inimeste (nii 15-64-aastaste ja üle) osakaal tõusma. 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal kogu rahvastikust oli 2008. aastaks tõusnud umbes 18% piirile

Kirjelduses esitati väiteid, mida ei ole võimalik graafikust välja lugeda:

- *Rahvaarv tõusis päris palju enne taasiseseisvumist. Pärast seda aga on sujuvalt langenud. Kuna rahvastik vananeb ja iive on negatiivne, muutub ka rahvaarv väiksemaks. Varem oli noori palju rohkem kui vanu, aga viimastel aastatel on vastupidi.*
- *Rahvaarv kasvas 1980ndate lõpus ja 1990ndate aastate alguses suure buumi tulemusena, kui Eestis oli märgata võõrvõimust vabanemise märke ja soovi iseseisvumisest.*
- *Alates 1997 hakkas rahvaarv langema, sest inimesed muutuma tööorjadeks, pidasid tähtsamaks karjääri ja varanduse kogumist.*

Neid vastajaid, kes piirdusid tõesti vaid rahvaarvu kirjeldamisega ja jätsid analüüsima rahvastiku koostise, oli ehmatavalt vähe. See probleem näitab, et enam tähelepanu vajab küsimuste täpse lugemise õpetamine.

Kolmandas alaküsimuses oli võimalik lisapunkte saada ka korrektse keelekasutuse eest, kuid kahjuks sai keelepunkte vaevu kolmandik vastajaist. Enim eksiti järgarvu tähistamisel ja kirjavahemärkidega.

5.6.5. Hinnang mittelineaarse teksti mõistmise tasemele ja järeldused

Tabelite ja graafikute lugemise oskus on osa elus hakkamasaamisest. Ettepanek: harjutada küsimuste täpset lugemist ja esitatud küsimusele täpselt vastamist. Liias info esitamine raiskab aega, suurendab valesti vastamise võimalust. Vältida tuleb küsimusi, millele ei ole võimalik konkreetse tekstiinfo põhjal vastata – kui küsimus on esitatud teksti kohta, peab vastus olema tekstist väljaloetav ilma taustteadmisi kasutamata.

Vastuse tõenäosuse kontrollimiseks tuleb õpetada kasutama loogilist mõtlemist. Iga vastus tuleb esitada keeleliselt korrektselt ja õpetada tuleb kahtluse puhul keelehooldeallikaid kasutama.

5.7. Teksti sisuline toimetamine

5.7.1. Ülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

6. ülesande eesmärk on hinnata kohmakalt esitatud info ümbersõnastamise oskust. Ülesanne baseerus autentsel tekstil, mille hakitud ja segasevõitu laused tuli ümber sõnastada sel moel, et info ei moonduks ning kogu sõnumi sisu saaks edastatud. Kuna ametliku sõnumi edastamiseks sobib vaid kirjakeele normile vastav keelekasutus, hinnati ka vastuste keelt.

Õppekava üldosast seostub ülesanne kommunikatiivse pädevusega – „suutlikkus keele vahendusel mõista, talletada, edastada, vahetada, tõlgendada ja luua tekste”. Oluline on õpilase suutlikkus suhelda erinevates situatsioonides ning teemadel suulises ja kirjalikus vormis. (RÕK üldosa)

Ümbersõnastusoskusega seostub ka eesti keele õppekava üldosa punkt 1.6. Tekstiõpetuse „abil õpilane omandab ülevaate mitmesuguste funktsioonidega tekstidest. Tekstiõpetus kujundab oskust mitmesugustes tekstides orienteeruda, neis sisalduvat teavet ja erisuguseid arvamusi kriitiliselt hinnata ning vajalikke valikuid teha.”(RÕK)

Gümnaasiumiastme õppetegevuste hulgas on välja toodud, et „rakendusülesannete raskuspunkt kandub õigekeelsuselt sõnastuse korrektsusele ja individuaalstiili saavutamisele. Taotluseks on, et õpilane mõistaks keelehoolde vajalikkust ja väärtustaks korrektset keelekasutust. Kõne- ja tekstiõpetuses käsitletakse suulise ja kirjaliku teksti erinevusi, õpitakse tundma ja koostama erisuguseid tekste.”

Gümnaasiumiastme lõpuks saavutatavad pädevused, mis seostuvad otseselt uuringus esitatud ümbersõnastamisharjutusega, on:

- lõpetaja valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale. (RÕK)

Seega peaks gümnaasiumilõpetaja segasest tekstist suutma eristada olulise info, tuvastama tegijad ning suutma sõnumi sisu korrektselt ja tõeselt edasi anda.

Tekst, mida vastajad pidid korrigeerima, oli järgmine:

Seoses kvaliteediprojekti raames on palutud täita küsimustikuga Teie poolt tõusetunud vastukaja ja tagasisidega pidasime täna nõu Tellija poolsete uuringu läbiviijatega. Neile on edastatud Teie kommentaarid küsimustiku ülesehituse, sõnastuse ja arusaadavuse osas ning loodetavasti leidub järgnevas midagi, mis lihtsustab Teie jaoks küsimustiku täitmist.

Küsitluse tulemuste analüüsi põhjal ei tehta ei positiivne ega negatiivne hinnangut meie tegevusele vaid selle põhjal saab uurija teabe meie praegusest töö protsessidest ja oskab selle põhjal omakorda juhatusele ettepanekuid teha edasisteks parendusteks, mis võimaldavad meil ISO standardiseerimise edukalt läbida.

Küsimustiku vastuseid analüüsitakse nädalatel 45 ja 46 ning nädalatel 47 ja 48 võiksid toimuda koosolekud uurijad+osakond.

Töökäsk oli esitatud järgmises sõnastuses:

Sõnastage alltoodud kiri ringi nii, et tekstis edastatud info oleks selgelt ja loogiliselt väljendatud.

5.7.2. Ülesande hindamispõhimõtete ülevaade

Iga vastust hinnati kahes kategoorias. Kokku oli vastajatel võimalik saada 100 punkti: sisu edasiandmise eest 50 ja sõnumi vormi eest 50 punkti.

Sõnumi sisu

Teksti sisulise adekvaatsuse hindamiseks analüüsiti, missugused mõttekäigud on vastaja edastanud. Iga mõttekäigu eest oli võimalik saada 5 punkti.

Mõttekäigud, mille edastamine andis 5 punkti:

- uuringküsimustik sai vastukaja ning tagasisidet;
- peeti nõu uuringu läbiviijatega (uuringu tellijaga);
- uuringu läbiviijatele (uuringu tellijale) edastati kommentaarid;
- edastatakse küsimustiku täitmist hõlbustavat infot;
- küsitluse analüüsi põhjal ei anta asutuse tegevusele hinnangut;
- küsitluse analüüs annab teavet praegustest tööprotsessidest;
- küsitluse põhjal tehakse juhatusele ettepanekuid tööprotsesside parandamiseks;
- paranduste eesmärk on vastata ISO standardile;
- vastuseid analüüsitakse 45. ja 46. nädalal;
- ettepanek, et koosolekud uurijate ning osakonna osalusel võiksid toimuda 47. ja 48. nädalal.

Sõnumi vorm

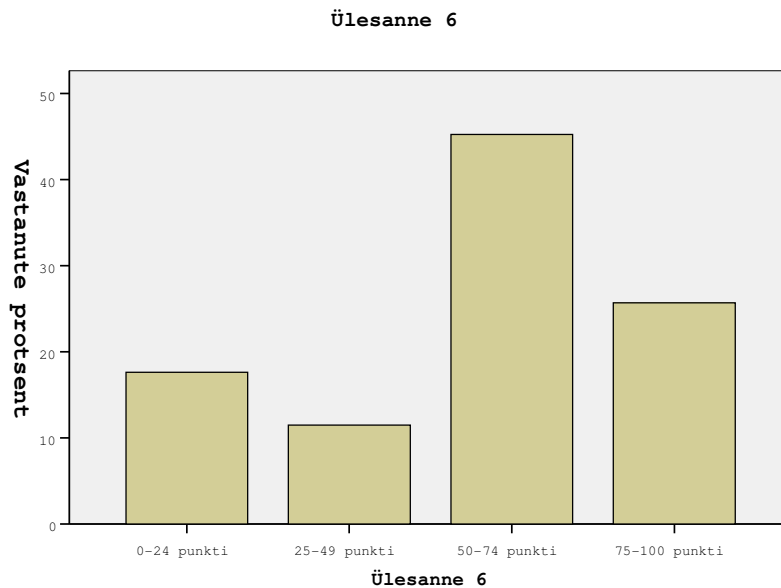
Ülesande vormi hindamisel olid kõikidel vastanutel esialgu vähimisi maksimumpunktid – 50 punkti. Iga ilmnenud keeleprobleem vähendas punktisummat 5 punkti võrra. Sama probleemi esinemisel uuesti punkte maha ei võetud.

5.7.3. Ülevaade teksti sisulise toimetamise oskuse keskmisest tasemest

Ülesande sooritas kokku 261 vastajat, valimi keskmine punktisumma oli 53 punkti. Sõnumi sisu edastamise eest saadi keskmiselt 30 ja vormi eest 23 punkti. Vastanute tulemuste jaotus on esitatud tabelis 21 ja järgneval joonisel.

Tabel 21. Ülesande 6 tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Kumulatiivne osatähtsus (%)
0–24 punkti	46	17,5	17,6	17,6
25–49 punkti	30	11,4	11,5	29,1
50–74 punkti	118	44,9	45,2	74,3
75–100 punkti	67	25,5	25,7	100,0
Kokku	261	99,2	100,0	
Puudu	2	,8		
Kõik kokku	263	100,0		

Joonis 9. Ülesande 6 tulemuste jaotus

Tabeli ja joonise põhjal võib väita, et teksti ümbersõnastamise oskust võib uuringus kasutatud ülesande põhjal pidada väga heaks 25,7%-l vastanutest (75–100 punkti). Ülesandega sai üldjoontes hakkama 45,2% vastanutest (50–74 punkti). 11,5% suutis ülesande lahendada osaliselt (25–49 punkti) ning 17,6% vastanutest ei saanud ülesandega hakkama (0–24 punkti).

5.7.4. Ülevaade teksti sisulise toimetamise kriitilistest veajuhtudest

Esmalt analüüsitakse teate sisu edastamise adekvaatsust. Veajuhtumite analüüs esitatakse lõikude kaupa.

I lõik

- Esimeses lõigus tekitas ootuspäraselt enim probleeme esimene lause, milles esitatakse palju detaile ning vastajatel oli tegu, et edastada kogu info arusaadavalt ja korrektselt. Paremini õnnestus vastus neil, kes tegid lause mitmeks osalauseks ja suutsid vältida kantseliiti. Mitmed vastused jäid sisult arusaamatuks või segaseks.
- *Seoses kvaliteediprojekti raames palume Teil täita küsimustik, tänasel nõupidamisel otsustasime läbiviia uuringu et saada vastukaja ja tagasisidet Tellijatelt.*
- *Seoses kvaliteetprojekti raames täita palutud küsimustik, Teie poolt tõstetud vastukaja ja tagasisidemega pidasime täna nõu Tellija poolsete uuringu läbiviijatega.*
- *Kvaliteediprojekti raames Teil täita palutud küsimustikus oleva teiepoolse vastukaja ja tagasiside abil peeri täna tellijapoolse uuringu läbiviijaga nõu.*
- *Kvaliteediprojekti raames palutid täita küsimustik seoses vastukajaga teie poolt pidasime täna nõu uuringu läbiviijatega.*

Vastuseid lugedes jäi mulje, et vastajad ei suuda loobuda kantseliitlikust keelekasutusest, kuid selline väljendusviis sunnib peale vormelid, mille kasutamine ei olnud uuritavatele jõukohane.

- *Teie kommentaarid seoses küsimustiku ülesehituse, sõnastuse ja arusaadavuse osas on esitatud*

Üllatav oli tähendusnihe, milles *kvaliteediprogramm* oli asendatud *väärtusuuringuga*.

- *Seoses väärtusuuringuga kaasnenud küsimustikuga, millele oli Teie poolt aktiivne vastukaja, arutasime täna uuringu tellija läbiviijatega.*

II lõik

Teises lõigus tekitasid probleeme viitesuhted:

- *Uuriija saab teada meie tööprotsessides ja oskab edasi teha ettepanekuid **oma** kõrgematele ülemustele.*
- *Küsimustik annab ülevaate meie praegustest tööprotsessidest ja uurija saab selle põhjal teha juhatusele ettepanekuid **parendusteks, mis** läbiksid ka ISO standardiseerimise edukalt.*

Raskusi oli ka paronüümide *läbimine ja läbi viimine* eristamisega:

- *Küsimustiku tulemustele ei anta positiivset ega negatiivset hinnangut. Tulemuste põhjal saab uurija paremini aimu hetkel toimuvatest protsessidest ja saab seda teavet ära kasutades juhatusele konkreetseid ettepanekuid teha, **kuidas ISO standardiseerimist läbi viia.***
- *Ettepanekud **oleksid abiks ISO standardiseerimise läbiviimisel.***

Tunda andis ka taustteadmiste puudus, mistõttu ei osatud ISO standardile vastavuse mõtet adekvaatselt edasi anda:

- *Küsitluse tulemuste analüüsi põhjal saab uurija informatsiooni meie praegustest töö protsessidest ja oskab selle põhjal teha juhatusele ettepanekuid edasisteks parandusteks, **et muuta ISO standardsemaks.***
- *mis **võimaldab** meil ISO lihtsustamise edukalt saavutada.*
- *oskab selle põhjal teha ettepanekuid edasisteks **parandusteks ISO standardiseerimisel.***

III lõik

Kolmandas lõigus põhjustas enim probleeme koosoleku aja tuvastamine. Vastajatelt ei oodatud, et nad etteantud nädalate asemel esitaksid kuud või kuupäevad.

Osa vastajaid jättis aja määratlemata.

- *Küsimustiku vastuseid esmalt analüüsitakse 2 nädalat ning seejärel toimuvad 2 nädala jooksul koosolekud, kus tulemusi analüüsitakse.*

45.–48. nädala tõlgendamisel pakuti ka aegu lähinädalatest ja juulist kuni detsembrini.

- *Küsitluse analüüs tehakse lähinädalatel.*

- *Küsimustiku vastuseid analüüsitakse juuli esimeses pooles ning uurijate ja osakonna koosolekud toimuvad juuli teises pooles. Täpseid kuupäevi ei ole veel teada.*
- *Küsimustiku vastuseid analüüsitakse oktoobrikuu esimestel nädalatel ning viimastel nädalatel tomuksid koosolekud huvitundjatele ja osakonnale.*
- *Oktoobri algusel me analüüsimise küsimustikud ning detsembris juba võiksid toimuda koosolekud uurija ja osakonna vahel.*
- *Vastused peaks saama novembri lõpus ning detsembri algul võiks korraldada koosoleku uurimisel osalenute ja läbiviijatega.*

Mõned vastajad olid lisanud ka täpsed kuupäevad.

- *Küsimustiku vastuseid analüüsitakse kuni 15. novembrini ning 16.–29. novembrini toimuvad uurijate ja osakonna vahelised koosolekud.*
- *Küsimustiku vastuseid töödeldakse 2.11-15.11.*

Vähem probleeme oli väljendi *uurijad+osakond* lahtikirjutamisel. Mõnel juhul jäeti täpsustamata, kes koosolekutel osalevad, või jäeti etteantud tekst muutmata.

- *Pärast võiksid toimuda koosolekud.*
- *võiksid toimuda üldised koosolekud.*
- *kust võtab osa uurijad + osakond.*

Keeleprobleemid

Iga vastuse puhul hinnati ka selle keelelist korrektsust. Vastajatel olid esialgu vaikumisi maksimumpunktid (50 punkti), millest keelevea ilmnemisel punkte maha arvati.

Enim esines vastustes kokku- ja lahkukirjutamise vigu (*tellja poolstete, meie praegusest töö protsessidest; läbiviia; vastusteanalüüs*), ortograafiavigu (*komentaarid; küsimustike; standartiseerimise*), morfoloogia- ja ühildumisvigu (*tagasisidemega; toimuvad uurimisosakonna koosolek; meie praegusest töö protsessidest*), järgarvu märkimine ilma punktita (45 ja 46 nädalal), vale või sobimatu sõna kasutamist (*tõusetunud* vastukaja; *tehakse juhatusele ettepanekuid edasisteks parendusteks; oskame edastised* parandused juhatusele edasi anda; analüüsi põhjal *ei tehta* ei positiivset ega negatiivset *hinnangut* meie tegevusele). Esines ka kirjavahemärgivigu:

- *Küsitluse eesmärgiks pole mitte hinnangu andmine meie tegevusele vaid teabe saamine*
- *Küsimustiku vastuseid analüüsivad koosolekutel nii uurijad, kui ka osakonnad 45.-48.nädalatel.*
- *Vastamaks Teie küsimustele ja ettepanekutele, kvaliteedi projekti raames täidetud küsimustiku kohta*

5.7.5. Hinnang teksti sisulise toimetamise keskmisele tasemele ja järeldused

Ümbersõnastamisharjutus oli gümnaasiumiõpilastele raske ilmselt seetõttu, et nad on seni ametlike tekstidega veel vähe kokku puutunud.

Ettepanek: tekstiõpetuses tuleks pöörata enam tähelepanu suhtlussituatsiooniga sobivale keelekasutusele ja sellest tulenevatele valikutele. Tähelepanu tuleb pöörata teksti stiilile, liigse kantseliitlikkuse vältimise vajadusele, õpetada jälgima keelekasutust ja viitesuhteid. Kantseliitlik alustekst ei tohi olla sõnumi sisu suunaja.

Tähelepanu tuleb juhtida teksti korrigeerimise üldreeglile – alusteksti ei tohi liigselt muuta.

5.8. Strukturaalse mitmemõttelisuse tajumine

5.8.1. Ülesande üldiseloostus ainekava eesmärkidest lähtuvalt

Strukturaalse mitmemõttelisuse tajumise ülesanne mõõdab vastaja võimet leida konteksti toetatud kõige loomulikuma interpretatsiooni kõrval ka lause teisi võimalikke tõlgendusi. Tavaolukorras ei ole selline oskus väga oluline, sest üldiselt määrab teksti või suhtlussituatsiooni vahetu taustinfo automaatselt kõige loomulikuma tõlgenduse. Harva tekitab strukturaalne mitmemõttelisus tegeliku kommunikatsiooniprobleemi. Seetõttu ei mõõda ülesanne otseselt funktsionaalset keeleoskust, vaid pigem võimet keele struktuurivõimalusi kasutada. Nii võib öelda, et ülesanne mõõdab eesti keele struktuuri kursusega taotletavat õpitulemust, mille kohaselt gümnaasiumi lõpetaja oskab keelenähtusi võrrelda ja nende üle arutleda.

Ülesande töökäsk oli „Sõnasta lause ringi nii, et tuleks ilmsiks selle kõik erinevad tõlgendusvõimalused“. Töökäsku ilmestas järgmine näide: *Linnavalitsus tühistas rahahädas lasteaedadele mõeldud soodustused*. Tõlgendused: a) *Rahahädas linnavalitsus tühistas soodustused lasteaedadele*; b) *Linnavalitsus tühistas soodustused rahahädas lasteaedadele*. Ülesande sisuks oli kaks lauset, milles esimese puhul pakkus erinevaid tõlgendusvõimalusi täiend (*Eelmise Prantsuse vabariigi presidendi abikaasa tarkus oli tähelepanuväärne*), teisel juhul sõltusid tõlgendused määrsõna asendist lausestruktuuris (*Kirjastused ei vaevu sageli avaldatu kvaliteeti piisavalt sõeluma*).

Tundes eesti keele struktuuri kursuse ning õigekeelsuse kursuse ainekava ja õppevara, ei ole selliste strukturaalsete mitmemõttelisuste analüüs emakeele aines õpetuse sisuks. Seega ei kajasta vastajate tulemused ilmselt eesti keele õpetuse taset nende koolis, vaid on tingitud pigem vastaja üldisest intelligentsusest ja võimest keeleliste konstruktsioonide sisu analüüsida. Kaudselt võib seda olla mõjutanud eesti keele struktuuri õpetus, aga võimalik, et ka haridustase üldisemalt. Teisest küljest hõlmab harjutus lause transformeerimist selliselt, et see oleks tähenduslikult ühemõtteline. Seega võib öelda, et ülesanne mõõdab ühest küljest keeleliste küsimuste lahendamise intelligentsust, teisest küljest aga ka mõtte täpse väljendamise oskust lause transformeerimise teel.

5.8.2. Ülesande hindamispõhimõtete ülevaade

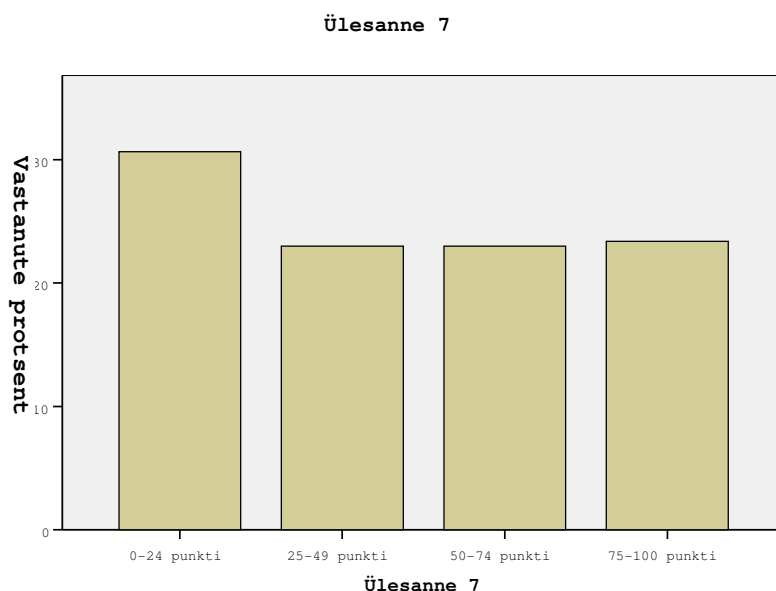
Ülesande koondhinne kujunes mõlema lause õigetele interpretatsioonidele antud punktide summana. Esimesel lausel oli kolm võimalikku interpretatsiooni (*Prantsuse vabariigi eelmise presidendi abikaasa tarkus oli tähelepanuväärne* – 25 p; *Prantsuse vabariigi presidendi eelmise abikaasa tarkus oli tähelepanuväärne* – 25 p; *Prantsuse eelmise vabariigi presidendi abikaasa tarkus oli tähelepanuväärne* – 10 p). Kokku oli selle eest võimalik saada 60 punkti. Teise lause puhul oli võimalik kaks tõlgendust, millest kumbki andis 20 punkti (*Sageli ei vaevu kirjastused avaldatu kvaliteeti kontrollima* – 20 p; *Sageli avaldatu kvaliteeti ei vaevu kirjastused piisavalt sõeluma* – 20 p). Nagu teistegi ülesannete puhul, võis ka 7. ülesande eest saada kokku 100 punkti. Ka selle ülesande puhul võib pidada heaks sellist vastust, mis on 75 punkti või enam. See tähendab, et vastaja on suutnud mõlema lause puhul leida kaks erinevat interpretatsiooni ning need täpselt ja ühemõtteliselt sõnastada. Tulemused alla 30 punkti näitavad, et vastaja ei ole sisuliselt ülesandest aru saanud ega oska lauses erinevaid tõlgendusvõimalusi (adekvaatselt) näha ega sõnastada

5.8.3. Ülevaade struktuuraalse mitmemõttelisuse taju keskmisest tasemest

Ülesande sooritas 261 vastanut ja nende keskmine tulemus oli 43 punkti. See on üks madalamaid keskmisi tulemusi selles keelepädevuse testis. Vastanute tulemuste jaotus on kujutatud tabelis 22 ja sellele järgneval joonisel. Nagu nähtub, saavutas kõrge tulemuse (75 punkti või enam) vaid 23% vastanuist. Samas alla 30 punkti jäi tulemus 34%-l vastanutest. See näitab, et tubli kolmandik ülikoolide esmakursuslastest ei ole näite eeskujul võimelised lingvistilisi struktuure analüüsima ja lauset tähenduse ühestamiseks transformeerima. See on suhteliselt halb näitaja, mis viitab sellele, et esmakursuslaste võime kasutada analoogiat ülesannete lahendamisel ja tähendusi ühemõtteliselt väljendada jätab tublisti soovida.

Tabel 22. Ülesande 7 tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Vastuseid kumulatiivselt (%)
0–24 punkti	80	30,4	30,7	30,7
25–49 punkti	60	22,8	23,0	53,6
50–74 punkti	60	22,8	23,0	76,6
75–100 punkti	61	23,2	23,4	100,0
Kokku	261	99,2	100,0	
Puudu	2	,8		
Kõik kokku	263	100,0		

Joonis 10. Ülesande 7 tulemuste jaotus

5.8.4. Ülevaade struktuuralse mitmemõttelisuse tajus kriitilistest veajuhtudest

Kui analüüsida alasooritusi eraldi, siis selgub, et mõlemad laused on vastajaile valmistanud võrdselt raskusi: esimese ülesandepoole eest on saadud keskmiselt 25 punkti, mis võrdub ühe õige vastusevariandi esitamisega. Teise ülesandepoole punktide arv on 18, mis on veidi vähem kui üks õige vastusevariant.

Põhilised vead, mida vastajad ülesandega tegid, oli lihtsalt lause ümbersõnastamine, ilma et nad oleks struktuuralsest kahemõttelisusest üldse aru saanud, näiteks *Presidendi abikaasa tarkus oli alati tähelepanuväärne; Endise Prantsuse vabariigi presidendi abikaasa teadmised oli imetlusväärne; Kirjastused ei uuri piisavalt avaldatu kvaliteeti* jne. Palju oli ka lihtsalt puuduvaid vastuseid.

5.8.5. Hinnang struktuuralse mitmemõttelisuse tajus keskmisele tasemele, järeldused emakeeleõpetuse jaoks

Soorituste keskmine tase on rahuldav, arvestades, et tegemist on suhteliselt kunstliku keeleülesandega, millest igapäevaelus palju ei sõltu, sest enamasti teeb kontekst üheselt selgeks, milline võimalikest interpretatsioonidest on õige. Samas näitab suhteliselt suur hulk väga madalaid tulemusi seda, et paljud üliõpilased ei suuda näite analoogiat kasutades lingvistilist ülesannet lahendada. See ei tähenda, et koolis peaks lingvistilisi ülesandeid rohkem harjutama, sest probleem pole mitte lingvistika halvas tundmises, vaid suutmatuses analüüsida näidet ja seda analoogia põhjal kasutada – ühesõnaga, madalad tulemused näitavad nõrka probleemilahenduse oskust üldisemalt.

6. Koondtulemuste analüüs

6.1. Faktoranalüüsi tulemused

Faktoranalüüsi eesmärk oli selgitada statistiliste meetoditega välja, kas testi kuuluvad ülesanded mõõdavad sama asja (eesti keele pädevust), mille mõõtmiseks test koostati. Faktoranalüüs on meetod, mis grupeerib need muutujad, mille vahel on statistiline seos (st vastajad on neile andnud sarnaseid vastuseid). Eeldatakse, et seos on tingitud sellest, et kõik need muutujad väljendavad ühe ja sama põhjusliku jõu mõju (käesoleval juhul siis eesti keele pädevuse mõju).

Faktoranalüüs näitab ka, milline on muutujate sisemine rühmitumine testi sees, st kas uuritaval põhjuslikul jõul on mingi hulk erinevaid dimensioone. Need dimensioonid on küll omavahel seotud, kuid avaldavad muutujatele veidi erisugust mõju.

Faktoranalüüs eeldab valimi puhul teatud statistiliste eelduste täitmist, mille puhul võib tulemusi pidada usaldusväärseks. Nende eelduste täitmist kontrollitakse Kaiseri-Meyeri-Olkini mõõdiku ja Barletti testiga. Mõlema testi tulemused olid head (KMO = 0,869 ja Barletti testi $p < 0,001$, mis tähendab, et faktoranalüüsi võib kasutada (KMO peaks olema $> 0,6$ ja Barletti testi tulemus oluline nivool $p < 0,01$).

Komponentanalüüsi tulemus näitas, et andmetes eristub kaks rühma, mille omaväärtused ületavad 1,0, st testi küsimused grupeeruvad kahte ossa statistiliste näitajate poolest. Täpsem analüüs näitas, et need kaks komponenti on tugevas omavahelises korrelatsioonis ($r = -0,551$), st komponendid väljendavad sama põhjusliku teguri kahe eri dimensiooni mõju.

Omavahel seotud komponentide puhul kasutatakse faktorite väljaselgitamiseks Oblimini meetodit, mitte tavalist Varimaxi. Selle analüüsi tulemused tõid esile järgmise faktorstruktuuri.

Tabel 23. Testi küsimuste jaotumine faktoritesse

	Komponent	
	1	2
Ülesanne 1A		-0,876
Ülesanne 1B		-0,835
Ülesanne 2A		-0,660
Ülesanne 3	0,772	
Ülesanne 4	0,723	
Ülesanne 5	0,710	
Ülesanne 7	0,429	
Ülesande 6 sisu	0,766	
Ülesande 6 keel	0,641	
Ülesanne 2B		-0,608

Faktoranalüüs kordas sama, mida võis järeldada ka ülesannete omavahelisi korrelatsioone jälgides: ülesanded 1a–2b moodustavad ühe faktori, mida võiks nimetada kirjakeele pädevuseks, ja ülesanded 3–7 moodustavad teise faktori, mida

võiks nimetada funktsionaalseks keeleoskuseks. Huvitava nüansina tõi faktoranalüüs välja tõsiasja, et kuuenda ülesande keeleline korrektsus rühmitus funktsionaalse keeleoskuse küsimustega ühte faktorisse, mitte kirjakeele pädevuse küsimustega. Ilmselt on põhjus selles, et selle ülesande juures sõltus keelelise korrektsuse küsimus suures osas ikkagi vastaja võimest genereerida sisuliselt põhjendatud vastus. Kes sellega hakkama ei saanud, neil jäid keelelise korrektsuse punktid väiksemaks, sest seda lihtsalt polnud võimalik hinnata teksti väikese mahu tõttu.

Et faktoranalüüs näitas kõigi küsimuste tugevat omavahelist seost, otsustati üldanalüüsi jaoks arvutada välja ka testi koondtulemused iga vastaja kohta. Igaks juhuks kontrolliti sellise näitaja arvutamise põhjendatust Cronbachi reliaablustestiga. See andis Cronbachi alfa väärtuseks 0,841, mis on väga hea tulemus (testi küsimusi loetakse sama oskust mõõtvaks siis, kui alfa väärtus on üle 0,7). Ülesannete omavahelised korrelatsioonid on esitatud alltoodud tabelis 24.

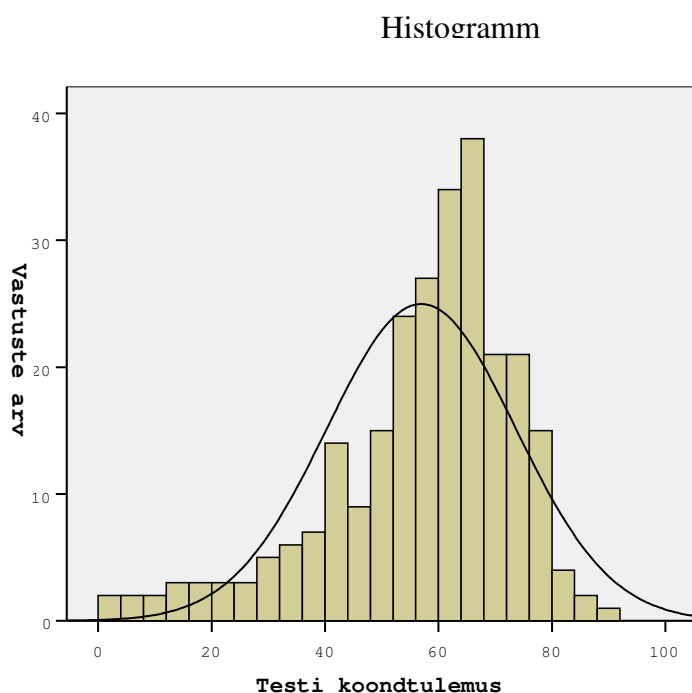
Tabel 24. Üksikülesannetevahelised korrelatsioonid

	1A	1B	2A	2B	3	4	5	6A	6B	7
1A (sõnakasutus)	1,000	0,605	0,518	0,314	0,256	0,276	0,344	0,321	0,424	0,315
1B (õigekeelsus)	0,605	1,000	0,508	0,356	0,302	0,326	0,341	0,331	0,480	0,398
2A (sõnavara)	0,518	0,508	1,000	0,435	0,404	0,370	0,391	0,378	0,450	0,386
2B (harvad sõnad)	0,314	0,356	0,435	1,000	0,217	0,305	0,265	0,293	0,339	0,316
3 (e-kiri)	0,256	0,302	0,404	0,217	1,000	0,474	0,457	0,362	0,363	0,288
4 (loeng)	0,276	0,326	0,370	0,305	0,474	1,000	0,398	0,383	0,388	0,316
5 (tabel)	0,344	0,341	0,391	0,265	0,457	0,398	1,000	0,420	0,454	0,373
6A (infositus)	0,321	0,331	0,378	0,293	0,362	0,383	0,420	1,000	0,740	0,411
6B (õigekeelsus)	0,424	0,480	0,450	0,339	0,363	0,388	0,454	0,740	1,000	0,493
7 (tähendused)	0,315	0,398	0,386	0,316	0,288	0,316	0,373	0,411	0,493	1,000

6.2. Koondtulemuste ülevaade

Koondtulemuste saamiseks arvutati testülesannete keskmine nii, et kõik kümme ülesannet (1a, 1b, 2a, 2b, 3, 4, 5, 6a, 6b ja 7) arvestati keskmise arvutamisel võrdse kaaluga. Seega moodustas koondtulemuse kaalust 40% kirjakeelepädevus ja 60% funktsionaalne keeleoskus.

Koondtulemus leiti 261 vastajale, kusjuures valimi keskmine tulemus oli 57 punkti. Vastanute jaotus on esitatud joonisel 11 kujutatud histogrammil, millel on võrdlusena märgitud ka normaaljaotuse kurv.

Joonis 11. Koondtulemuste jaotus

Nagu tulemustest näha, oli test tervikuna suhteliselt nõudlik, sest kõige kõrgem sooritus oli 89 punkti 100 võimalikust. Ka üle 80 punkti saanute arv jäi alla normaaljaotuse poolt ennustatavale. Osalt võis see olla tingitud hindamismeetodist, mille kohaselt üsna paljudes ülesannetes andsid keerukamad küsimused rohkem punkte. Seetõttu oli keerukate küsimuste õigesti vastamise osatähtsus tipptulemuse kujunemisel määrava tähtsusega. Kui kõigi küsimuste kaalud oleks olnud võrdsed, oluks kõrgeid tulemusi rohkem. Samas, kui vaadata peatükis 6.5 esitatud kontrollrühmade tulemusi, siis nende puhul sellist normaaljaotusest kõrvalekallet ei tekkinud. Ehk siis võib öelda, et test ja hindamissüsteem on adekvaatne vilunud keeletekasutaja pädevuse hindamiseks, üliõpilasvalimi tulemused aga väljendavadki vastajate arenguruumi just keelepädevuse keerukamate tahkude arendamisel.

Normaaljaotusega võrreldes suurem oli nende arv, kes said testis alla 20 punkti. Nii väikese punktisumma põhjustas testi poolelijätmine, mistõttu nende sooritanute tulemus ilmselt ei kajasta nende tegelikku pädevust adekvaatselt, vaid alahindab seda. Veel torkab graafiku analüüsimisel silma keskmisest veidi kõrgema tulemuse saavutanute ebaproportsionaalselt suur hulk normaaljaotuse poolt ennustatuga võrreldes.

Testitulemuste hindamisel kasutati läbivalt 100 punkti skaalat, eeldades, et selle puhul saab rakendada ülikoolides kasutatavat hindamissüsteemi, mille kohaselt on 90–100 palli suurepärase tulemus, 80–89 palli väga hea, 70–79 palli hea, 60–69 palli rahuldav, 50–59 palli kasin tulemus, ning alla 50 palli mitterahuldav tulemus. Et mõned testid olid ilmselt jäetud lihtsalt lõpetamata, siis otsustati välja tuua ka 0–19 punkti saanute tulemus, mis ei pruugi adekvaatselt kajastada sooritanu taset, vaid tuleneb testi poolelijätmisest.

Loomulikult kerkib hindamisskaala määramisel küsimus, kas test ka tegelikkuses oma raskusastmelt sellele skaalale vastab. Selle kontrollimiseks sooritasidki testi kaks

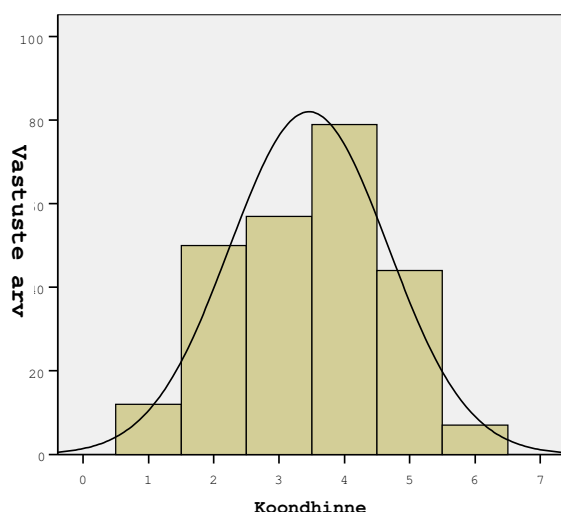
kontrollrühma, millesse kuulusid vastavalt kõrgharidusega riigiametnikud ja emakeeleõpetajad. Testi koostajad eeldasid, et need kaks keelekasutajate rühma on väga hea keelepädevusega, mistõttu nende keskmine tase võiks esindada haritud keelekasutaja head keeleoskuse taset. Kontrollrühmade keskmised tasemed on esitatud alapeatükis 6.5 tabelis 28. Skaala kontrollimisel kasutati mediaantulemust, sest pooleli jäetud testide tulemus mõjutab seda väärtust vähem. Niihästi koondtulemuste kui osapädevuste mediaanid jäid väga lähedale 70 punktile, mistõttu võib täie kindlusega väita, et 70-punktiline testitulemus vastab heale keelepädevuse tasemele. Seega võib testitulemuste hindamisel kasutada ülikoolides kasutatavat hindamisskaalat.

Tabel 25 ja joonis 12 näitavad testi koondtulemusi hindamisskaalast lähtuvalt.

Tabel 25. Koondtulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Vastuseid kumulatiivselt (%)
6 Väga hea (80–100p)	7	2,7	2,8	2,8
5 Hea (70–79p)	44	16,9	17,7	20,5
4 Rahuldav (60–69p)	79	30,3	31,7	52,2
3 Kasin (50–59p)	57	21,8	22,9	75,1
2 Mitterahuldav (20–49p)	50	19,2	20,1	95,2
1 Poolik sooritus (0–19p)	12	4,6	4,8	100,0
Kokku	249	95,4	100,0	
Puudu	12	4,6		
Kõik kokku	261	100,0		

Histogramm

Joonis 12. Koondtulemuste jaotus

Koondtulemuste jaotumine hindeklassidesse näitab, et testi ebaõnnestunult sooritanute osakaal (25%) on suurem kui testi väga hästi ja hästi sooritanute osakaal (20,5%).

Normaaljaotuse puhul võinuks eeldada, et mõlemasse rühma kuulunuks *ca* 20% vastanuist. Arvestades sellega, et ülikoolidesse astub gümnaasiumilõpetajate paremik ja uuringus nõustusid ilmselt osalema need, kelle huvi oma keelelise taseme vastu on suurem, võib arvata, et gümnaasiumilõpetajate hulgas tervikuna oleks ebaõnnestunud soorituste osakeel veelgi suurem ja väga tugevate soorituste osakaal väiksem.

Rahuldavate tulemustega soorituste osakaal valimis on hea (31,7%), mis näitab, et kokku üle 50%-l vastanutest on igapäevaeluga toimetulekuks piisav keelepädevus olemas. Teisest küljest tuleks arvestada, et kasinalt sooritas testi ligi 23% sooritanutest. See hindeklass tähendab, et vastaja keeleline pädevus on juba nii nõrk, et see võib hakata halvasti mõjutama üldist õppimisvõimet. Kokku võib kahtlustada nõrga keelepädevuse pärssivat mõju õppimise tulemuslikkusele üle 40%-l esimese kursuse üliõpilastest, mis on häirivalt madal tulemus.

6.3. Koondtulemuste analüüs taustatunnuste lõikes

Koondtulemuste korrelatsioonianalüüs vastanute kooli paiknemisega riigieksamitulemuste põhjal moodustatud koolide pingereas tõi esile keskmise tugevusega statistiliselt olulise positiivse seose ($r=0,255$, $p<0,01$): mida kõrgemal on kool riigieksamitulemuste pingereas, seda kõrgem oli selle kooli lõpetanute testi koondtulemus.

Veelgi kõrgem oli koondtulemuse korrelatsioon lõpetatud gümnaasiumi keskmise emakeele riigieksami tulemusega ($r=0,336$, $p<0,01$). Mõlemad tulemused näitavad, et õpetuse tase koolis, iseäranis aga emakeeleõpetuse tase mõjutab statistiliselt olulisel määral õpilaste emakeelepädevust.

Ülevaade koondtulemuste keskmistest valimi erinevate allrühmade lõikes on esitatud tabelis 26. Statistiliselt oluliseks osutusid erinevused soo, emakeele ja ülikooli arvestuses. Soo mõju tulemusele on tüüpiline: naised on testi sooritamisel veidi paremad kui mehed, kuid vaid 2% tulemuste variatiivsusest seletub sellega. Samasugust tendentsi on näidanud ka Pisa testi tulemused kogu maailmas. Seega tegu on üsna väljakujunenud soolise erinevusega keelelistes võimetes, mille põhjused võivad olla isegi bioloogilised.

Emakeele mõju tulemustele on samuti statistiliselt oluline ja selle suurus on juba märkimisväärne (13% tulemuste variatiivsusest on võimalik seletada emakeelega): eesti emakeelega testi sooritanute tulemused on 22 punkti kõrgemad kui vene emakeelega sooritanutel. Tulemus on ootuspärane, sest emakeelekõneleja kompetentsus on oodatult kõrgem kui keelt võõrkeelena kõnelejal.

Ülikoolide lõikes on samuti keskmised tulemused mõnevõrra erinevad – TÜ üliõpilaste keskmine on kõrgeim ja ETMA tulemus madalaim, kuid statistiliselt oluline erinevus on ainult TÜ ja TTÜ tulemuse vahel. Tulemuste interpreteerimisel tuleb arvestada, et eesti keelt võõrkeelena kõnelejate osakaal eri ülikooli vastanute hulgas oli erinev, keskmiselt jäi see alla 5%, kuid TTÜ vastanute hulgas oli neid 13% ja ETMA vastanute hulgas 20%. Ainult emakeelekõnelejate tulemusi arvestades on TTÜ keskmine 55 punkti ja ETMA keskmine 54 punkti. Lisaks tuleb silmas pidada võrreldavate rühmade suurt arvu (6 ülikooli) ja rühmade väikest suurust (enamikul alla 30), mistõttu võivad erinevused olla ka juhuslikud. Igatahes ei saa nende erinevuste olulisust statistiliselt kinnitada. Kokku seletab vastanu ülikool 9% tulemuste varieeruvusest, mida võib pidada keskmise tugevusega mõjuks.

Tabel 26. Koondtulemuste keskmiste jaotus vastajarühmade lõikes

		Testi koondtulemus	
		Keskmine	N
Sugu*	mees	57	64
	naine	61	178
Emakeel**	eesti	61	229
	vene	39	12
Ülikool	TÜ**	63	134
	TLÜ	57	35
	TTÜ**	53	26
	ETMA	49	6
	EMÜ	56	26
	EKA	60	15
Erialavaldkond	Sotsiaalteadused	60	43
	Arstiteadus	61	30
	Kasvatusteadus	58	37
	Humanitaarteadused	63	56
	Reaalteadused	57	36
	Kunst	56	23
	Õigusteadus	64	13
	Majandusteadus	62	4
Gümnaasiumi lõpetamise aeg	enne 2003. aastat	65	16
	2003-2006	60	16
	2007 või hiljem	60	210

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Erialati on suurim erinevus õigusteaduse ja reaalainete sooritajate vahel, mis võib olla loogiliselt hästi seletatav (noormeeste suurem arv reaalaladel ja verbaalse väljenduse tähtsus õigusteaduse olemusele). Samas ei osutunud erialadevahelised erinevused statistiliselt oluliseks.

Gümnaasiumi lõpetamise aja järgi eristusid ülejäänud vastajaist need, kes olid gümnaasiumi lõpetanud enne 2003. aastat. Paraku oli nende osakaal valimis sedavõrd väike, et statistiliselt ei olnud võimalik tõestada selle erinevuse olulisust, samuti ei olnud selle muutuja mõju vastuste variatiivsusele märkimisväärne.

6.4. Tulemuste ülevaade osapädevuste lõikes

Faktoranalüüsi tulemuste põhjal jagunesid testülesanded kahte osapädevuse rühma (kirjakeeleoskus ja funktsionaalne keeleoskus). Sellest lähtudes arvutati analüüsi tarbeks välja ka mõlema osaoskuse keskmised tulemused. Ka need on esitatud 100-punktilisel skaalal, kirjakeeleoskuse tulemus on moodustatud ülesannete 1a, 1b, 2a ja 2b keskmisena, funktsionaalse keeleoskuse tulemus ülesannete 3, 4, 5, 6a, 6b ja 7 keskmisena.

Osapädevuste keskmisi tulemusi võrreldes ilmnes, et kirjakeeleoskuse keskmine (60 punkti) on kõrgem kui funktsionaalse keeleoskuse tulemus (55 punkti). Erinevuse kontrollimisel t-testiga ilmnes, et erinevus on statistiliselt oluline ($p < 0,001$) ja keskmise suurusega ($\eta^2 = 0,107$). Need tulemused annavad tunnistust sellest, et emakeeleõpetuse põhirõhk on kirjakeeleoskuse tagamisel ja funktsionaalse keeleoskuse arendamine on mõnevõrra tagaplaanil. Kuigi mõlemad osaoskuse

tulemused tervikuna võiksid olla kõrgemad, peaks senisest enam rõhku panema funktsionaalse keeleoskuse arendamisele, et selle tulemused saavutaks sama taseme kirjakeeleoskusega.

Osapädevuste seos vastanu gümnaasiumi paiknemisega koolide pingereas ja emakeele riigieksamikirjandi tulemusega oli mõlema osaoskuse puhul statistiliselt oluline, kuid funktsionaalse keeleoskuse seosed nende kahe muutujaga olid mõnevõrra madalamad kui kirjakeeleoskuse seosed. Viimased olid koondtulemuse korrelatsioonidega väga lähedased (vt tabel 27). Huvitava asjaoluna tuleks juhtida tähelepanu sellele, et koondtulemuste korrelatsioonid nende näitajatega olid kõrgemad kui koondtulemuste aluseks olevate osapädevuste korrelatsioonid, mis annab tunnistust asjaolust, et test tervikuna mõõdab keelepädevust ja selle seost koolis õpetatavaga paremini kui kummagi osapädevuse tulemused eraldi.

Tabel 27. Osapädevuste tulemuste korrelatsioonid riigieksamitulemustega

	Kooli tase	Emakeele eksami keskmine tulemus
Koondtulemus	0,255	0,366
Kirjakeeleoskus	0,247	0,339
Funktsionaalne keeleoskus	0,209	0,266

Tabelis 28 esitame osapädevuste keskmised tulemused ka soo, emakeele, ülikooli, eriala ja gümnaasiumi lõpetamise aasta lõikes.

Tabel 28. Osapädevuste keskmiste tulemuste jaotus vastajarühmade lõikes

		Kirjakeeleoskuse tulemus		Funktsionaalse keeleoskuse tulemus	
		Keskm	N	Keskm	N
Sugu	Mees	59	64	56	64
	Naine	63	178	59	178
Emakeel	Eesti*	64	229	59	229
	Vene*	35	12	42	12
Ülikool	TÜ	66	134	61	134
	TLÜ	59	35	56	35
	TTÜ	53	26	53	26
	ETMA	53	6	46	6
	EMÜ	59	26	55	26
	EKA	59	15	60	15
Erialavaldkond	Sotsiaalteadused	63	43	57	43
	Arstiteadus	63	30	59	30
	Kasvatusteadus*	57	37	58	37
	Humanitaarteadused*	67	56	60	56
	Reaalteadused*	57	36	57	36
	Kunst	57	23	54	23
	Õigusteadus	67	13	61	13
	Majandusteadus	64	4	61	4
Kooli lõpetamine	enne 2003. aastat	67	16	63	16
	2003–2006	58	16	61	16
	2007 või hiljem	62	210	58	210

* $p < 0,05$

Taustatunnuste analüüs osapädevuste lõikes (tabel 28) ei toonud esile märkimisväärseid erinevusi koondtulemustest. Mainimisväärne on see, et vene emakeelega vastanute funktsionaalse keeleoskuse tulemused olid oluliselt kõrgemad kui nende kirjakeeleoskuse tulemused. Funktsionaalse keeleoskuse valdkonnas oli nende tulemus lähedasem emakeelekõneleajate omale, kuigi erinevus oli siiski 17 punkti ja statistiliselt oluline. Ilmnes ka, et humanitaarteaduse ja õigusteaduse üliõpilaste kirjakeeleoskus on valimis kõrgeim ja statistiliselt olulisel määral erinev madalaima tulemuse saanud kasvatus- ja reaalteaduse üliõpilaste tulemustest. Kasvatusteaduse üliõpilaste madalaim kirjakeeleoskus on tähelepanuväärne, arvestades korrektse kirjakeele tähtsust omandatavale elukutsele.

6.5. Koondtulemuste võrdlus kontrollrühmaga

Testi raskusastme hindamiseks ja võrdlusmomendi loomiseks sooritas testi ka kaks kontrollrühma, kummaski 18 inimest: ühe kontrollrühma moodustasid riigiametnikud, sest sooviks oli saada valimisse kõrgelt kvalifitseeritud kõrgema haridusega keelekasutajaid, kellel puuduks keelealane eriharidus. Seega oli rühma moodustamise eesmärk saada infot, milline on haritud keelekasutajate pädevuse tase. See kontrollrühm ei pea olema kõigi täiskasvanud keelekasutajate suhtes esinduslik, pigem on tegemist heal tasemel tavakasutajatega. Samas võikski gümnaasiumihariduse eesmärk olla just selline keelepädevuse tase. Teise kontrollrühma moodustasid emakeeleõpetajad. Nemad olid valitud kontrollrühmaks selle mõttega, et näha, kuidas erineb ekspertharidusega keelekasutaja pädevus niihästi gümnaasiumilõpetajate kui ka riigiametnike omast.

Kui vaadata riigiametnike tulemusi, siis ilmneb, et test oli neile täiesti jõukohane: hea või väga hea tulemuse saavutas 56% vastajaist ja mitterahuldava tulemuse vaid 11% vastanutest (vt tabel 29).

Tabel 29. Riigiametnike koondtulemuste jaotumine hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	4	21,1	22,2	22,2
Hea (70–79p)	6	31,6	33,3	55,6
Rahuldav (60–69p)	4	21,1	22,2	77,8
Kasin (50–59p)	2	10,5	11,1	88,9
Mitterahuldav (20–49p)	2	10,5	11,1	100,0
Kokku	18	94,7	100,0	
Puudu	1	5,3		
Kõik kokku	19	100,0		

Kirjakeeleoskuse osas oli riigiametnike tulemus parem, üle 35% sai väga hea tulemuse ja mitterahuldava tulemusega jäi vaid üks osaleja, mis on 5,6% valimist (vt tabel 30).

Tabel 30. Riigiametnike kirjakeeleoskuse tulemused

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	6	31,6	35,3	35,3
Hea (70–79p)	4	21,1	23,5	58,8
Rahuldav (60–69p)	6	31,6	35,3	94,1
Mitterahuldav (20–49p)	1	5,3	5,9	100,0
Kokku	17	89,5	100,0	
Puudu	2	10,5		
Kõik kokku	19	100,0		

Funktsionaalse keeleoskuse osas oli väga heade tulemuste saavutanute hulk veelgi kõrgem: lausa 47%, samas oli mõnevõrra suurem ka mitterahuldavate tulemuste arv: 12% (vt tabel 31).

Tabel 31. Riigiametnike funktsionaalse keeleoskuse tulemused

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	8	42,1	47,1	47,1
Hea (70–79p)	3	15,8	17,6	64,7
Rahuldav (60–69p)	1	5,3	5,9	70,6
Kasin (50–59p)	3	15,8	17,6	88,2
Mitterahuldav (20–49p)	2	10,5	11,8	100,0
Kokku	17	89,5	100,0	
Puudu	2	10,5		
Kõik kokku	19	100,0		

Tulemuste puhul on huvitav seaduspära (mis nõrgemal kujul avaldub ka põhivalimi puhul), et testi kui terviku väga hästi sooritanuid on oluliselt vähem kui kummagi osapädevuse väga hästi sooritanuid. See tähendab, et vähemalt 25%-l vastanutest on tugev vaid üks osapädevus, teine aga märgatavalt nõrgem, mistõttu nende koondtulemus ei ole väga heal tasemel.

Emakeeleõpetajate hulgas oli väga heade tulemustega testisooritajaid ligi poole võrra vähem (12,5%), samas mitterahuldavate soorituste arv ligi kolm korda kõrgem (31%, vt tabel 32). Madalad koondtulemused olid aga põhiliselt tingitud väga madalatest funktsionaalse keeleoskuse ülesannete tulemustest (vt tabel 34), kirjakeeleoskuse osas olid tulemused lähedased riigiametnike tulemusele – väga häid sooritusi üle 35% ja mitte ainsat mitterahuldavat sooritust (vt tabel 33).

Tabel 32. Emakeeleõpetajate koondtulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	2	11,1	12,5	12,5
Hea (70–79p)	5	27,8	31,3	43,8
Rahuldav (60–69p)	3	16,7	18,8	62,5
Kasin (50–59p)	1	5,6	6,3	68,8
Mitterahuldav (20–49p)	5	27,8	31,3	100,0
Kokku	16	88,9	100,0	
Puudu	2	11,1		
Kõik kokku	18	100,0		

Tabel 33. Emakeeleõpetajate kirjakeeleoskuse tulemused

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	6	33,3	35,3	35,3
Hea (70–79p)	3	16,7	17,6	52,9
Rahuldav (60–69p)	6	33,3	35,3	88,2
Kasin (50–59p)	2	11,1	11,8	100,0
Kokku	17	94,4	100,0	
Puudu	1	5,6		
Kõik kokku	18	100,0		

On tähelepanuväärne, et funktsionaalse keelepädevuse ülesannetest ei suutnud positiivset sooritust saada ligi 30% testi sooritanutest ja väga häid sooritajaid oli vaid kaks (12%).

Tabel 34. Emakeeleõpetajate funktsionaalse keeleoskuse tulemused

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	2	11,1	11,8	11,8
Hea (70–79p)	3	16,7	17,6	29,4
Rahuldav (60–69p)	5	27,8	29,4	58,8
Kasin (50–59p)	2	11,1	11,8	70,6
Mitterahuldav (20–49p)	3	16,7	17,6	88,2
Poolik sooritus (0–19p)	2	11,1	11,8	100,0
Kokku	17	94,4	100,0	
Puudu	1	5,6		
Kõik kokku	18	100,0		

Ülikooli esmakursuslaste, riigiametnike ja emakeeleõpetajate keelepädevuse erinevusest annab hea ülevaate üksikülesannete ning koondtulemuste keskmiste ja mediaantulemuste võrdlus tabelis 35.

Ülevaate lihtsustamiseks on tabelis rohelisega (trüki tumehallil taustal) näidatud ülesande kõrgeim mediaantulemus, kollasega (trüki helehallil taustal) madalaim mediaantulemus. Nagu tabelist nähtub, on esmakursuslaste mediaantulemused järjekindlalt madalaimad, välja arvatud e-kirja koostamise osas, milles nad selgelt edestavad emakeeleõpetajate tulemust ja on võrdsel tasemel riigiametnikega.

Riigiametnikud on konkurentsilt tugevamad funktsionaalse keelepädevuse ülesannetes, õpetajate mediaanid on neis ülesannetes väga sarnased esmakursuslaste tulemustega, mis viitab sellele, et emakeeleõpetajad ei ole ka ise selles valdkonnas väga vilunud, mistõttu ei saa eeldada, et nende õpilaste tase oleks sellest oluliselt parem.

Emakeeleõpetajad on konkurentsilt parimad vormimoodustuse ja vormikasutuse harjutuses, samuti õigekirjaülesande sooritusel.

Tabel 35. Valimite keskmised ja mediaantulemused

	Valim					
	Gümnaasiumilõpetajad		Riigiametnikud		Emakeeleõpetajad	
	Keskmine	Mediaan	Keskmine	Mediaan	Keskmine	Mediaan
Ülesanne 1A (vormid)	83	85	83	85	98	100
Ülesanne 1B (õigekiri)	56	61	72	75	68	78
Ülesanne 2A (sünonüümid)	62	65	78	80	79	80
Ülesanne 2B (tähendused)	40	39	55	53	52	46
Ülesanne 3 (e-kiri)	84	90	89	90	64	80
Ülesanne 4 (loeng)	46	50	60	75	42	55
Ülesanne 5 (tabel)	49	55	67	70	54	55
Ülesanne 6 sisu	60	70	75	90	60	70
Ülesanne 6 keel	46	50	63	70	59	70
Ülesanne 7 (kahemõttelisused)	43	45	53	55	49	55
Koondtulemus	57	61	69	73	63	68
Kirjakeeleoskus	60	63	72	70	74	71
Funktsionaalne keeleoskus	55	59	68	73	55	63

Kontrollides üksikülesannete keskmiste tulemuste erinevuste statistilist usaldusväärsust ANOVA testiga, võib väita järgmist.

Ülesanne 1A: emakeeleõpetajate keskmine on 0,05 olulisusnivool kõrgem mõlemast ülejäänud rühmast, nende vahel statistiliselt oluline erinevus puudub.

Ülesanne 1B: gümnaasiumilõpetajate tulemus on 0,05 olulisusnivool madalam kui õpetajatel ja ametnikel, nende omavaheline erinevus pole statistiliselt oluline.

Ülesanne 2A: gümnaasiumilõpetajate tulemus on 0,05 olulisusnivool madalam kui õpetajatel ja ametnikel, nende omavaheline erinevus pole statistiliselt oluline.

Ülesanne 2B: ühegi rühma keskmine ei erine teistest statistiliselt olulisel määral.

Ülesanne 3: emakeeleõpetajate keskmine on 0,05 olulisusnivool madalam mõlemast ülejäänud rühmast, nende vahel statistiliselt oluline erinevus puudub.

Ülesanne 4: ministeeriumiametnike tulemus on 0,06 usaldusnivool kõrgem gümnaasiumilõpetajate tulemusest, emakeeleõpetajate tulemus ei ole statistiliselt usaldusväärselt erinev kahest ülejäänud rühmast.

Ülesanne 5: riigiametnike tulemus on 0,05 usaldusnivool kõrgem gümnaasiumilõpetajate tulemusest, emakeeleõpetajate tulemus ei ole statistiliselt usaldusväärselt erinev kahest ülejäänud rühmast.

Ülesanne 6 sisu: ühegi rühma keskmine ei erine teistest statistiliselt usaldataval määral.

Ülesanne 6 keel: riigiametnike tulemus on 0,05 usaldusnivool kõrgem gümnaasiumilõpetajate tulemusest, emakeeleõpetajate tulemus ei ole statistiliselt usaldusväärselt erinev kahest ülejäänud rühmast.

Ülesanne 7: ühegi rühma keskmine ei erine teistest statistiliselt usaldataval määral

Koondtulemus: riigiametnike tulemus on 0,05 usaldusnivool kõrgem gümnaasiumilõpetajate tulemusest, emakeeleõpetajate tulemus ei ole statistiliselt usaldusväärselt erinev kahest ülejäänud rühmast.

Kirjakeeleoskus: gümnaasiumilõpetajate tulemus on 0,05 olulisusnivool madalam kui õpetajatel ja ametnikel, nende omavaheline erinevus pole statistiliselt oluline

Funktsionaalne keeleoskus: riigiametnike tulemus on 0,05 usaldusnivool kõrgem gümnaasiumilõpetajate tulemusest, emakeeleõpetajate tulemus ei ole statistiliselt usaldusväärselt erinev kahest ülejäänud rühmast.

Kuigi õpetajate keskmised on mõnelgi juhtumil oluliselt madalamad kui riigiametnikel, ei ole need erinevused statistiliselt usaldusväärsed, sest emakeeleõpetajate valimi tulemuste dispersioon (hajutatus) on oluliselt kõrgem kui gümnaasiumilõpetajatel ja riigiametnikel. See tähendab, et emakeeleõpetajate valimis on väga erineva tasemega testisooritajaid. Nii ei saa nii mõnelgi puhul midagi väita emakeeleõpetajate kui ühtse rühma taseme kohta, sest rühmasisene varieeruvus on suur.

Üks põhjus sellele võib tuleneda ka emakeeleõpetajate valimi suurest vanuselisest erinevusest: vastajad on vanusevahemikus 29–73 aastat, samas kui riigiametnike valimi vanusediapasoon on 28–45 aastat. On arusaadav, et eakate inimeste soorituskiirus on aeglasem ja arvutikogemus väiksem, mistõttu ajapiirang võis vanemate vastajate testitulemusi mõjutama hakata. Lisaks töötavad riigiametnikud arvutiga pidevalt, emakeeleõpetajad seevastu vähem.

6.6. Testitulemuste vastavus RÕKi eesmärkidele

Gümnaasiumi ja põhikooli riikliku õppekava eesti keele õpetuse eesmärgid gümnaasiumis rajanevad põhikoolis saavutatud õigekeelsuse ja funktsionaalse keelekasutuse oskusele, õpetuse raskuspunkt ainekava kohaselt „kandub õigekeelsuselt sõnastuse korrektsusele ja individuaalstiili saavutamisele”. Gümnaasiumi eesti keele õpetuse eesmärgid on ainekavas väljendatud nelja punktina, mille kohaselt taotletakse, et õpilane

- omandab eesti kirjakeele;
- teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära;
- arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- arendab suulist ja kirjalikku väljendusoskust.

Üsna suur osa gümnaasiumi eesti keele õpetusest käsitleb üht või teist keeleaspekti süvemalt, abstraheritumalt, luues silla pragmaatiliselt emakeelekasutuselt filoloogilise käsitluse suunas. Nende teadmiste omandamist käesolev uuring ei kontrollinud, vaatluse all oli eesti kirjakeeleoskuse tase, mis ainekava õpitulemustes on esitatud järgmiste väljunditena (sulgudes ülesanded, mis seda testisid):

- oskab koguda ja kasutada infot eri tekstide loomiseks (4, 5);
- oskab kirjutada tarbekirju, kirjandit ja uurimust (3, 6);
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt eesmärgile ja suhtlusolukorrale (2, 3, 5, 6, 7);

- valdab eesti kirjakeelt (1a, 1b, 2a, 2b, 3, 4, 5, 6, 7).

Lisaks sellele on riiklikus õppekavas määratletud valdkonnapädevusena kommunikatiivne pädevus, mis on „suutlikkus keele vahendusel mõista, talletada, edastada, vahetada, tõlgendada ja luua tekste. Kõige laiemalt tähendab kommunikatiivne pädevus suutlikkust suhelda erinevates situatsioonides ning teemadel suulises ja kirjalikus vormis. Pädevuse kujunemisel tähtsustuvad õppeainetena eesti (vene) keel, kirjandus, võõrkeeled; kõik õppeained oma mõistestiku ja tekstidega, läbiv teema „Infotehnoloogia ja meedia“. Kommunikatiivset pädevust mõõtsid testi ülesanded 4, 5, 6 ja 7.

On selge, et ei kirjakeele valdamine ega kommunikatiivne pädevus ole absoluutne näitaja, mis kas on olemas või puudub täiesti. Kindlasti on võimalik eristada ekspertpädevust haritud keelekasutaja pädevusest. Riikliku õppekava eesmärk peaks olema haritud tavakasutaja keelekompetentsuse saavutamine. On ju hariduse eesmärke sotsialiseerida noored ühiskonda ja kirjakeele puhul tähendab see, et nad saavutaks gümnaasiumi lõpetamisel ühiskonnas üldiselt toimivale lähedase kirjakeeleoskuse. Sama kehtib ka funktsionaalse keelekasutuse kohta.

Uuringu planeerimisel võeti haritud keelekasutajaid esindavaks kontrollrühmaks riigiametnikud. Eeldus oli, et kontrollrühma keskmised tulemused väljendavad keskmise haritud keelekasutaja eesti keele oskuse taset. Sellest lähtudes jagati vastanud soorituse järgi tasemerühmadesse, et hinnata, kui suur osa äsja gümnaasiumi lõpetanud esimese kursuse üliõpilastest on saavutanud heal tasemel eesti kirjakeele oskuse. Tulemused koondtulemuse kohta on esitatud tabelis 36.

Tabel 36. Koondtulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	7	2,7	2,8	2,8
Hea (70–79p)	44	16,9	17,7	20,5
Rahuldav (60–69p)	79	30,3	31,7	52,2
Kasin (50–59p)	57	21,8	22,9	75,1
Mitterahuldav (20–49p)	50	19,2	20,1	95,2
Poolik sooritus (0–19p)	12	4,6	4,8	100,0
Kokku	249	95,4	100,0	
Puudu	12	4,6		
Kõik kokku		100,0		

Arvestades seda, et uuring on esinduslik avalik-õiguslikes ülikoolides õppivate esimese aasta üliõpilaste suhtes, võib väita, et nendest 20,5 % on saavutanud hea või väga hea eesti keele oskuse taseme, mis vastab kõigiti tänapäeva ühiskonnaelus osalemise vajadustele. 32% on saavutanud rahuldava eesti keele oskuse taseme. Arvestades, et inimese keeleoskus, aga iseäranis funktsionaalne keeleoskus areneb ka kõrgkoolis õppimise ajal ja igapäevase elukogemuse toel, võib eeldada, et rahuldava eesti keele oskusega rühma kuuluvad vastajad saavutavad hea eesti keele oskuse kõrgkooliõpingute ajal.

Kokku võib seega 52% valimisse kuulunud testi sooritajate eesti keele oskust hinnata gümnaasiumi eesti keele ainekava õpitulemustes seatule lähedaseks. Loomulikult ei ole käesoleva valimi tulemus esinduslik eesti gümnaasiumilõpetajate kohta üldiselt, sest avalik-õiguslikes ülikoolides jätkab õpinguid vaid gümnaasiumilõpetanute paremik. Seega on kõigist gümnaasiumilõpetanutest eesti keele ainekava õpieesmärgid saavutanud ilmselt väiksem osa kui 52%.

Kasina tulemuse on saavutanud 23% testi sooritanutest ja puuduliku tulemuse 25%, nende hulgas on siiski ka testi poolikult sooritajad, kellest vähemalt osa puhul on tegelik keeleoskuse tase kõrgem, kui tulemus väljendab. Siiski võib tulemuste põhjal hinnata, et ligi pooltel gümnaasiumilõpetajatel jäävad eesti keele õpitulemused saavutamata. Küllap on erialasid, kus kasinat või puudulikku kirjakeele ja funktsionaalset keeleoskust on võimalik kompenseerida erialaste oskustega, kuid päris kindel on see, et nii madalad tulemused mõjutavad õpitulemusi üldiselt, samuti on takistuseks ühiskondlikule tegevusele olgu poliitikas või kodanikeühendustes ning juhtivatel ametikohtadel töötamisele.

Kui vaadata testitulemusi osapädevuste kaupa, siis selgub, et mõnevõrra paremad tulemused on saavutatud kirjakeele valdamises: 29%-l on see heal tasemel ja 28,6%-l rahuldaval tulemusel (vt tabel 37). Seega kokku 57% testi sooritanutest valdab eesti kirjakeelt tasemel, mis võimaldab edukalt õppida, töötada ja ühiskonnaelus osaleda. Arvestades, et gümnaasiumi eesti keele õpetuse peaesmärk ongi kirjakeeleoskuse arendamine, on tulemus ka ootuspärane. Hinnanguliselt 22% protsenti on kasina kirjakeeleoskusega ja 22% puuduliku oskusega. Kokkuvõtvalt võiks väita, et tõenäoliselt on 60% gümnaasiumiõpilastest omandanud kirjakeele tasemel, millega saab igapäevaelus enam-vähem hakkama, kuid umbes 40% puhul on see nii madal, et see hakkab päris kindlasti mõjutama inimese tõsiseltvõetavust, kui ta soovib ühiskondlikus tegevuses sotsiaalset kapitali koguda.

Tabel 37. Kirjakeeleoskuse tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastuseid	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	21	8,0	8,6	8,6
Hea (70–79p)	49	18,8	20,0	28,6
Rahuldav (60–69p)	70	26,8	28,6	57,1
Kasin (50–59p)	51	19,5	20,8	78,0
Mitterahuldav (20–49p)	49	18,8	20,0	98,0
Poolik sooritus (0–19p)	5	1,9	2,0	100,0
Kokku	245	93,9	100,0	
Puudu	16	6,1		
Kõik kokku	261	100,0		

Funktsionaalse keeleoskuse tulemused on madalamad kui kirjakeeleoskuse tulemused: alla poolte testi sooritanutest said rahuldava või hea tulemuse (49%, vt tabel 38). Testi puudulikult sooritanute osakaal on ligi 29%, ja nende hulgas on palju poolikuid sooritusi. See võib tähendada, et seda tüüpi testülesanded olid osalejatele liiga rasked. Samas ei olnud need keerulised riigiametnike kontrollrühmale, mis on ka mõistetav, sest igapäevane tööelu nõuab just seda laadi pädevuste kasutamist.

Seega võib arvata, et funktsionaalse keeleoskuse arendavad inimesed välja iseseisvalt ja suuresti pärast kooli igapäevaelu tööülesandeid täites. Samas on funktsionaalse keeleoskuse arendamise nõue riiklikus õppekavas olnud juba aastaid üldpädevuseks, mida peaks arendatama niihästi emakeeleõpetuses kui ka kõigis teistes kooliainetes. Testi tulemused näitavad, et seda õppeeesmärki ei ole üldhariduskool suutnud eriti edukalt täita – üle pooltel õpilastest on need tulemused allpool edukaks õppimiseks ja tööks vajalikku taset. Et funktsionaalne keeleoskuse mõjutab kõigepealt õppimise edukust ja seejärel tööalast toimetulekut suuremal osal erialadest, siis võib arvata, et siin on tegemist pädevusega, mis lõppkokkuvõttes määrab inimese üldise toimetuleku ja edukuse ühiskonnas. Et ligi kolmandik üliõpilastest sedalaadi ülesannetega hätta jääb, näitab, et neil tegelikult ei ole ülikoolis õppimiseks vajalikud keelelised eeldused välja kujunenud.

Tabel 38. Funktsionaalse keeleoskuse tulemuste jaotus hindeklassidesse

	Vastused	Osatähtsus (%)	Kehtivaid vastuseid (%)	Osatähtsus (%) kumulatiivselt
Väga hea (80–100p)	13	5,0	5,4	5,4
Hea (70–79p)	39	14,9	16,2	21,6
Rahuldav (60–69p)	66	25,3	27,4	49,0
Kasin (50–59p)	54	20,7	22,4	71,4
Mitterahuldav (20–49p)	50	19,2	20,7	92,1
Poolik sooritus (0–19p)	19	7,3	7,9	100,0
Kokku	241	92,3	100,0	
Puudu	20	7,7		
Kõik kokku	261	100,0		

7. Kokkuvõte

7.1 Üldkokkuvõte

Käesoleva uuringu eesmärk oli selgitada välja, kuidas on kõrgkoolide esmakursuslased omandanud põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ettenähtud eesti keele pädevuse.

Selleks koostati kümnest ülesandest koosnev kirjalik test, mis mõõtis niihästi kirjakeele valdamise taset (neli ülesannet) kui ka funktsionaalset keelekasutusoskust (kuus ülesannet). Testi sooritas 261 esimese aasta üliõpilast kõigist avalik-õiguslikest ülikoolidest. Testi tulemusi võib pidada esinduslikuks avalik-õiguslikes ülikoolides õppivate eesti üldhariduskooli lõpetanud esimese aasta üliõpilaste osas, tulemuste laiendamise kõigile esimese aasta üliõpilastele teeb kaheldavaks asjaolu, et lõpetajate paremik astub avalik-õiguslikesse ülikoolidesse, mistõttu eraülikoolide õppurkonna eesti keele tase võib olla madalam kui avalik-õiguslike üliõpilaste oma. Samuti õpib ülikoolides rohkesti noori, kelle õppekeel üldhariduskoolis ei olnud eesti keel.

Testi raskusastet kontrolliti riigiametnikest koosneva kontrollrühma peal (N=18). Kontrollrühma mediaantulemustest lähtuvalt seati testi „hea tulemuse tase”, mis peaks vastama riiklikus õppekavas gümnaasiumi lõpetanutele seatud eesti keele pädevuste omandamise tasemele. Testi puhul kujunes selleks tasemeks 70 punkti.

Testi koondtulemuste põhjal selgus, et 70 punkti taseme saavutas või ületas 20,5% üliõpilastest ning 32% saavutas sellele lähedase tulemuse (60–69 punkti). Seega võib väita, et 52% ülikoolide esmakursuslaste eesti keele pädevuse tase vastab riiklikus õppekavas kehtestatud tasemele. 23% esmakursuslaste keeleoskus on kasin ja peaaegu sama paljudel on see puudulik. Puuduliku keeleoskusega üliõpilaste osakaalu ei saa väga täpselt hinnata, sest osa nõrkadest testisooritustest oli tingitud testi poolelijätmisest, mis iseenesest ei tähenda veel nõrka keeleoskust.

Kui vaadelda testi tulemusi kirjakeele valdamise ja funktsionaalse keeleoskuse lõikes, siis kirjakeeleoskuse tulemused olid kõrgemad: 70 punkti taseme ületas ligi 29% sooritanutest ja veel ligi 29% saavutasid heale lähedase tulemuse. Seega vastab riikliku õppekavas seatud tasemele 57% esmakursuslastest. 21% sooritanute tulemus oli kasin ja 19% mitterahuldav.

Ilmnes ka, et humanitaarteaduse ja õigusteaduse üliõpilaste kirjakeeleoskus on valimis kõrgeim (67p) ja statistiliselt olulisel määral erinev madalaima tulemuse saanud kasvatusteaduse üliõpilaste tulemustest (57p). Kasvatusteaduse üliõpilaste madalaim kirjakeeleoskus on tähelepanuväärne, arvestades korrektse kirjakeele tähtsust omandatavale elukutsele.

Funktsionaalse keeleoskuse tase oli kirjakeeleoskusest madalam: alla poole (49%) saavutas täiskasvanud kogenud keelekasutajale lähedase tulemuse. See tähendab, et funktsionaalse keeleoskuse arendamine on üldhariduskoolis halvemal tasemel kui kirjakeeleõpetus, vaatamata asjaolule, et funktsionaalne keelepädevus on õppekava kommunikatiivse pädevusena loetletud valdkonnapädevuste hulgas. Valdkonnapädevuste arendamine peaks olema kõigi või paljude õppeainete ülesanne ja seetõttu võiks eeldada nende head arengut. Paraku näitavad tulemused, et mis on kõigi ülesanne, ei ole päriselt kellegi ülesanne.

Funktsionaalse keeleoskuse arendamise nõrkusele viitab ka asjaolu, et emakeeleõpetajate kontrollrühma (N=18) tulemus funktsionaalse keeleoskuse vallas oli väga lähedane esmakursuslaste keskmisele tulemusele, kuid jäi ligi 10 punkti

madalamaks kui riigiametnike vastav tulemus. Et õpetajate kontrollrühma vastuste hajuvus oli väga suur, ei saa tulemust siiski üldistada emakeele õpetajaskonnale tervikuna.

7.2. Tulemuste seos taustanäitajatega

Kõige suuremat mõju tulemustele avaldas vastanu emakeel. Vene keelt emakeelena kõnelenute keskmine tulemus (39 p) oli *ca* 20 punkti madalam kui emakeelekõnelejail (61 p). See näitab, et vene gümnaasiumide lõpetanute eesti keele funktsionaalse keeleoskuse oskuse tase on sedavõrd madal, et mõjutab kindlasti nende õppetulemusi eestikeelses ülikoolis.

Teiseks näitas tulemuste võrdlus tausttunnuste võrdluses, et naised sooritasid testi mõnevõrra paremate tulemustega kui mehed. Tegemist on ilmselt üldise tendentsiga, sest samalaadne erinevus meeste ja naiste vahel on ilmnenud ka Pisa testis, ja mitte ainult Eestis, vaid peaaegu kõigis testis osalenud maades.

Olulise tulemusena ilmnas keskmise tugevusega seos testi sooritanu gümnaasiumi keskmise eesti keele riigieksamitulemuse ja testi tulemuse vahel ($r=0,336$, $p<0,01$). See tähendab, et emakeeleõpetuse tasemel koolis on täiesti arvestatav mõju õpilaste emakeelepädevuse kujunemisele. Ehk teiste sõnadega – tugev emakeeleõpetaja arendab õpilastes välja kõrge keelepädevuse.

Muude tausttunnuste põhjal statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud: eri kõrgkoolide sisseastunute keskmised erinevused kõiguvad 10punktises vahemikus, mis on väiksem kui iga rühma sisene varieeruvus. Samuti ei tule statistiliselt olulisi erinevusi esile erialade lõikes. Mõneti ootuspärane on siiski, et kõrgeim keskmine tulemus on Tartu ülikooli astunud esmakursuslastel ja õigusteaduse esmakursuslastel – on ju tegu kõige mainekama ülikooliga Eestis ja erialaga, kus edu sõltub otseselt keelelistest võimetest.

7.3. Testülesannete kokkuvõtted

Ülesanne 1A mõõtis morfoloogiliste vormide moodustamise ja kasutuse oskust ning sõnade vormilise sõltuvuse tundmist. Keskmine tulemus (83 p) oli üks kõrgemaid ülesannete hulgas ega erinenud kontrollrühma tulemusest, mis viitab sellele, et kirjakeele vormimoodustusliku külje harjutamine on emakeeleõpetuses kõrgel tasemel, kuid võib-olla veidi ületähtsustatud teiste osapädevuste arendamise kõrval.

Kontrollrühmaga võrdsel tasemel (90 p) sooritasid katseisikud ka ametliku e-kirja koostamise ülesande (ülesanne 3), samas kui õpetajate kontrollrühma tulemus jäi 10 punkti võrra madalamaks. Tulemus viitab sellele, et elektroonilise suhtluse reeglid ja etikett omandatakse ulatusliku igapäevase praktika käigus, mitte niivõrd emakeeleõpetuse tulemusena. Laiemalt kinnitab see tulemus kirjanduses levinud seisukohta, et igasuguse keelesuhtluse reeglid omandatakse suhtluse käigus, mistõttu koolil lasub vastutus katta kõik tekstiliigid, mis on igapäevaelus, edasiõppimises või otse koolist tööle minnes toimetulekuks tähtsad, kuid millega kokkupuude ei ole iga päev tagatud.

Kõige raskem niihästi üliõpilastele kui ka kontrollrühmadele oli ülesanne 7 (struktuurse mitmetähenduslikkuse tajumine ja tähenduse ühestamine). Üliõpilaste mediaantulemus oli 45p, kontrollrühmadel 55p, seega ei olnud vahe eriti suur. Ilmselt põhjustas üldiselt madala tulemuse see, et mainitud oskust läheb igapäevaelus väga harva vaja, samuti ei ole tegu emakeeleõpetuse traditsioonilise teemaga.

Kõige suurem erinevus üliõpilaste ja riigiametnike kontrollrühma tulemuste vahel oli ülesandes 4 (suulise ettekande konspekteerimine ja mõistmine). Õpilaste

mediaantulemus oli vaid 50 p, samas kui riigiametnikel oli see 75 p. Kõige häirivam suulise teksti mõistmisoskuse tulemuste juures on asjaolu, et umbes 30% testi sooritanud üliõpilastest ei suutnud adekvaatselt vastata ettekande põhisisu puudutavatele küsimustele. See näitab, et üliõpilastel on väga palju arenguruumi ülikooliõpingute jaoks ühe olulisema oskuse – loengu konspekteerimise arendamisel.

Samuti olid üliõpilaste tulemused oluliselt madalamad 6. ülesande (segaselt esitatud teksti selgeks kirjutamine) sooritamisel. Niihästi sisuliselt kui ka keeleliselt jäi nende mediaantulemus 20 punkti võrra alla riigiametnike tulemusele. See näitab et esimese kursuse üliõpilastel napib informatsiooni mõistmise, süstematiseerimise ja selge väljendamise oskusi. See ei ole ka ime, sest sellisel kujul mainitud pädevusi koolis ei arendata, samas seab nüüdisaegne tööelu inimese sageli sellist oskust nõudvatesse kommunikatsiooniolukordadesse.

Suhteliselt keerukaks osutus ülesanne 5, kus tuli tabelist infot leida ja seda sidusa tekstina esitada. Esmakursuslaste mediaantulemus oli 55 punkti, samas kui riigiteenistujad sooritasid selle mediaantulemusega 70 punkti. Tegemist on funktsionaalset keelepädevust nõudva ülesandega, mille arendamist peaks tagama üldharidus tervikuna, mitte niivõrd emakeeleõpetus. Paraku tundub, et selles osas suudab kool arendada vaid kasinal tasemel oskusi.

Kirjakeeleoskust mõõtvat ülesande 1B mediaantulemus üliõpilaste valimis oli 61 punkti, mis vastab rahuldavale tasemele. Riigiametnike kontrollrühm sooritas sama ülesande aga mediaantulemusega 75, mis teeb vaheks 14 punkti.

Sama suur oli erinevus ka ülesandes 2A, mis mõõtis sünonüümide kasutamise oskust, kuid mediaantulemused olid mõlemal rühmal oluliselt kõrgemad: esmakursuslastel 65 punkti ja riigiametnikel 80 punkti.

Kõige raskemaks ülesandeks kujunes harvaesinevate sõnade tähenduste seletamine (ülesanne 2B), kus esmakursuslased saavutasid vaid 39 punkti. Samas oli ka kontrollrühmal selle ülesandega raskusi, nende mediaantulemuseks kujunes 53 punkti, mis oli nende madalaim.

8. Soovitused eesti keele õpetuse arendamiseks

Uuring näitas, et funktsionaalse keeleoskuse tase on keskmiselt madalam kui kirjakeeleoskuse tase. Seega tuleks senisest enam keskenduda funktsionaalse keeleoskuse arendamisele, mis uues õppekavas on väljendatud suhtluspädevuse üldpädevuse õpieesmärkides kui ka konkreetselt eesti keele ainekava õpieesmärkides. Funktsionaalse keelepädevuse arendamine ei ole ainult emakeeleõpetaja pädevuses. Osati lahendab olukorra, kui emakeeleõpetaja koormust ametlikult kahandada nii, et tal jääb aega selle pädevuse arendamist koolis koordineerida.

Emakeeleõpetajad tuleks valmistada ette suhtluspädevuse arendamiseks ja selle valdkonna tegevuse koordineerimiseks koolis.

Funktsionaalse keelepädevuse taseme hindamine tuleks muuta eesti keele riigieksami üheks peaesmärgiks.

Funktsionaalse keelepädevuse (suhtluspädevuse) arendamine tuleks muuta kohustuslikuks õppeaineks kõigil õpetajakoolituse erialadel, arvestades eriala eripära. Suulise ja kirjaliku suhtluse osapädevuste arendamine vajab riiklikku tähelepanu ja toetust ka kõigi õpetajate täiendkoolituses.

Õigekeelsusülesande tulemused tõid esile, et valdav enamik testi sooritanutest on õigekeelsuse omandanud vähemalt rahuldaval määral, kuid väga madalaid tulemusi on valimis samuti umbes 30%. Tõenäoliselt on gümnaasiumis kirjakeele omandamise raskustega veelgi suurem osa õpilasi. See tähendab, et emakeeleõpetuses tuleks kindlasti korraldada õpe tasemerühmades, sest tööks nõrgematega ei saa võtta u 70% hästi toimetulejate aega. Tekstitöö õigekeelsuse korreleerumatus kirjakeeleoskuse osaga näitab, et gümnaasiumitaseme õigekeelsustöö vajab sidumist eesmärgistatud tekstitööga, s.o väljendusoskuse arendamisega.

Testi tulemused juhivad tähelepanu sellele, et sõnatundmise keskmine tase on testi piires hea, kuid on ootamatuid lünki ülioluliste sõnade tundmises, samuti on silmatorkavalt nõrk harvema sõnavara tundmine. Seetõttu tuleks rohkem tähelepanu pöörata süstemaatilisele sõnavaraarendusele. Eesti keele, aga eriti kirjanduse aines tuleb teadlikult tegelda harva (poeetilisema) sõnavaraga. Erimõistete õppimisel tuleks terminid ja nende tunnused seostada tavapärase üldkeele sõnavaraga (õpilase oskus ainemõisteid oma sõnadega seletada).

Kasvatusteaduse esmakursuslaste kirjakeeleoskus on häirivalt madal, arvestades korrektse kirjakeele tähtsust omandatavale elukutsele. Kasvatusteaduse erialadel tuleks kirjakeele õpe muuta kohustuslikuks.

Arvestades uuringus kasutatud testi väga häid statistilisi reliaablus- ja valiidsusnäitajaid ning kohast raskusastet vilunud keelekasutaja keelekompetentsuse hindamiseks, tuleks mainitud test võtta aluseks gümnaasiumi uue eesti keele riigieksami väljatöötamisel.

Lisa 1. Testülesanded

Ülesanne 1

(a) **Pange sulgudes esitatud sõnad õigesse vormi või kasutage sobivat kaassõnafraasi.**

1. Mägilane karjatas oma (aher veis) _____.
2. Siseministeerium panustab põhiliselt (kordnikud) _____.
3. Mu oletus põhineb (faktid) _____.
4. Tuginege ainult (tekstist leitu) _____.
5. Koguti arvamusi (see mõru šokolaad) _____.
6. Alustan (loeng) alati (näide) _____.
7. Jätame need küsimused praegu (tagaplaan)_____.

(b) **Lisage puuduvad kirjavahemärgid (ka jutumärgid) ja parandage muu, mis kirjakeele aspektist on vigane** (algustähe õigekiri, ülakoma kasutus, põhi- ja järgarvu märkimine, kokku-lahkukirjutus, sõna kirja pilt, kõnekeelne sidumine, ühildumine, laiendi vorm vm).

Suveni toimub balti metsaseltside konverents millest on alati osa võtnud ka eesti. Seekord kohtuti leedu kuurort linnas Druskininkai's mis asub baltikumi lõuna tipus paarikümne kilomeetri kaugusel valge-vene piirist. Kuurorti staatuse on linnake auga väljateeninud 4 kuni 6 septembrini mil konverents asetleidis oli õhusooja 27 kraadi. Konverentsiga on ühinenud kõik metsaga seotud organisatsioonid ja isikud metsateadlased riigimetsa majandajad kõik võimalikud metsandus seltsid jne. Peateemaks oli endiste vene sõjaväeosade kasutamine (1980-ndate lõpus oli Eestis 1565 militaar objekti koos 122 000 sõjaväelasega). Võhikule võib tunduda kummaline et miks peaks metsamehi huvitama endine polügon. Aga need on kaetud metsaga kuhu jäeti prügi ja muid ohtlikuid jäätmeid mis raieid takistavad. Meie metsaseaduse § 43 Riigimetsa majandamise korraldamine sätestab kes ja kuidas sõjaväe riigimetsa majandab. Selle kohta oodati eesti peaminister Andrus Ansip'i ettekannet aga ta ei saanud konverentsist osaleda.

Katkend on inspireeritud allikast: Eesti Metsaüliõpilaste Seltsi koduleht (www.emeus.ee), Uudised 09.09.2008 (25.05.2009)

Ülesanne 2

(a) Asendage rasvases kirjas esiletoodud sõna või väljend teise sõna või väljendiga, ilma et muutuks esitatud lause või fraasi tähendus.

1. Mees oli üsna kulunud **kuues** _____.
2. Mina ei ole **ekspert** _____.
3. Üliõpilane oskab **plaanida** ehk **planeerida** _____ oma õpinguid.
4. Noorte osatähtsus on vaid kaks **protsenti** _____.
5. Mind **kõidab** _____ enam kirjandus kui matemaatika.
6. Siin **saalis** _____ igasuguseid tüüpe.
7. Ta kutsus mind **kahevõitlusele** _____.
8. Tal polnud **mundrit** _____ seljas.
9. Põhiseaduse muutmiseks korraldati **referendum** _____.
10. Ülemus **dikteerib** _____ alati kõik meie toimingud.
11. Tal olid silmatorkavalt tugevad **sarnad** _____.
12. **Sadakond** _____ poisihakatist soovisid kõik võistelda.
13. Ta **kupatas** _____ meid minema.
14. Mulle ei meeldi **spekulatiivne** _____ jutt
15. **Diskreetne** _____ märkus lahendas olukorra.
16. Probleemile leiti **ratsionaalne** _____ lahendus
17. Kauba ja toorme **impordile** _____ mõeldud toetustele kehtestati ülempiir
18. **Pelg** _____ halvas mu mõistuse.
19. Mõõtsime mürgi **kvantiteeti** _____ järvevees.
20. Eksamiga on **räbal lugu** _____.
21. Läbirääkimised toimusid **sundimatus õhkkonnas** _____.
22. **Meelevaldne** _____ hinnang pälvis pahameele.
23. Kas **said sotti** _____, mis juhtuma hakkab?
24. Majanduse paranemise väljavaated on **ahtad** _____
25. Tarmo töötab **päevapiltnikuna** _____.
26. Andres korraldas seepeale paraja **spektaakli** _____.
27. **Vohmisime** _____ puuvilja.
28. Teil on kits **kärneritöö** _____ peale võetud.

(b) Seletage järgmiste sõnade ja väljendite tähendust ja moodustage igaühega üks lühike mõttekas näitelause või -fraas (sõna võib kasutada mistahes vormis). Näiteks: *võör – laeva ninaosa. Uppunud laev oli võoriga mutta tunginud.*

1. lõõskama – _____
2. võhmale võtma – _____
3. lüüriline – _____
4. kõneaine – _____
5. krõbe – _____
6. küütlemine – _____
7. varmas – _____
8. könt – _____
9. kargas – _____
10. tarmukas – _____

Ülesanne 3

Olete äsja saanud Kodakondsus- ja Migratsiooniametist kätte oma uue passi ja ID-kaardi. Kodus avastate, et ID-kaardil on teie isikukoodiks ekslikult märgitud 38711122711. Teie sünnipäev on aga 11. novembril. Kirjutage Kodakondsus- ja Migratsiooniametile e-kiri, milles palute vea parandada. Aadressi leiate Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti kodulehelt.

Ülesanne 4

- a) Võtke leht paberit ja kirjutusvahend. Pange tööle arvuti kõlarid või asetage pähe kõrvaklapid. Kuulake ja konspekteerige Siim Kallase esinemist majanduslanguse tunnuste ja prognooside kohta sellise täpsusega, et võiksite oma märkmete põhjal pärast vastata sisu põhipunkte puudutavatele küsimustele.

<http://www.youtube.com/watch?v=3K7km1NJZm0>

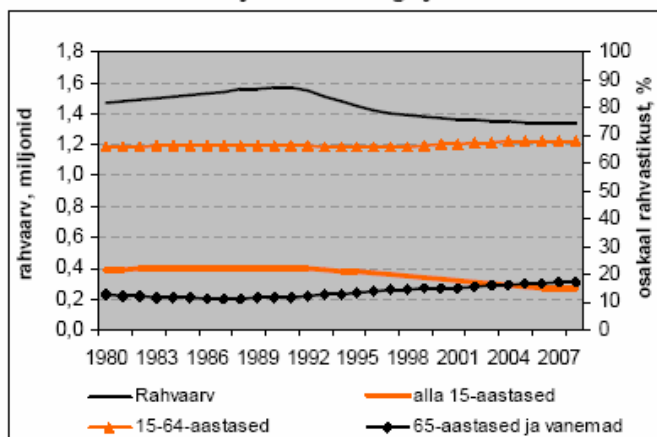
- b) Vastake oma konspekti põhjal Siim Kallase ettekannet puudutavatele küsimustele.
- 1) Keda peetakse sageli vastutavaks kriiside puhkemises?
 - 2) Millised majanduses toimunud muutused on palju murettekitavamad kui majanduskasvu mõneprotsendiline vähenemine ?
 - 3) Kui kaua võtab Siim Kallase arvates aega majanduskasvu taastumine?
 - 4) Milline peaks maailmamajanduse bilanss olema selleks, et majanduse aluseks olev usaldus taastuks ja kui kaua usalduse taastumine Siim Kallase arvates aega võtaks?
 - 5) Kuidas suhtub Siim Kallas kunagi esitatud ideesse muuta Eesti suureks finantsvahenduskeskuseks?

Ülesanne 5

Joonisel 1 on kujutatud Eesti rahvastiku dünaamikat.

1. Kirjeldage Eestis toimunud rahvaarvu muutusi, mida kujutatakse joonisel 1.
2. Millal ületas eakate protsent rahvastikust laste ja noorte osakaalu?
3. Kui suur oli 2008. aastal 0–14-aastaste osakaal rahvastiku koguhulgast?

Joonis 1. Rahvaarv 1. jaanuari seisuga ja rahvastiku vanuseline jaotus, 1980-2008

Allikas: Statistikaamet, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Ülesanne 6

Sõnastage alltoodud kiri ringi nii, et tekstis edastatud informatsioon oleks selgelt ja loogiliselt väljendatud.

Seoses kvaliteediprojekti raames täita palutud küsimustikuga Teie poolt tõusetunud vastukaja ja tagasisidega pidasime täna nõu Tellija poolsete uuringu läbiviijatega. Neile on edastatud Teie kommentaarid küsimustiku ülesehituse, sõnastuse ja arusaadavuse osas ning loodetavasti leidub järgnevas midagi, mis lihtsustab Teie jaoks küsimustiku täitmist.

Küsitluse tulemuste analüüsi põhjal ei tehta ei positiivne ega negatiivne hinnangut meie tegevusele vaid selle põhjal saab uurija teabe meie praegusest töö protsessidest ja oskab selle põhjalt omakorda juhatusele ettepanekuid teha edasisteks parendusteks, mis võimaldavad meil ISO standardiseerimise edukalt läbida.

Küsimustiku vastuseid analüüsitakse nädalatel 45 ja 46 ning nädalatel 47 ja 48 võiksid toimuda koosolekud uurijad+osakond.

Ülesanne 7

Sõnasta alltoodud laused ringi nii, et tuleks ilmsiks nende kõik erinevad tõlgendusvõimalused.

Eelmise Prantsuse vabariigi presidendi abikaasa tarkus oli tähelepanuväärne – Kirjastused ei vaevu sageli avaldatu kvaliteeti piisavalt sõeluma –

Lisa 2. Testide juhendmaterjalid sooritajatele

Sissejuhatav e-kiri

Teema:

Kommunikatsioonipädevuse uuring

Sisu:

Lugupeetud uuringus osaleja!

Suur tänu, et nõustusite osalema kommunikatsioonipädevuse uuringus. Uuring on anonüümne, Teie isik ei ole seotud uuringutulemustega üheski analüüsi faasis.

Uuringukeskkond on veebipõhine, mis tähendab, et Te vajate uuringus osalemiseks internetiühendusega arvutit, kus ühendus oleks tagatud kogu soorituse ajal. Arvutil peavad olema ka kõlarid või kõrvaklapid. Uuringuküsimustele vastamiseks ja testülesannete sooritamiseks on poolteist tundi. Kui soovite, saadame Teile pärast tagasisidet Teie tulemuse ja taseme kohta.

Enne uuringukeskkonda sisenemist veenduge, et Teil on piisavalt aega ja rahulik süvenemist võimaldav ümbrus. Soovitav oleks telefon ja teised võimalikud segajad välja lülitada. Ärge asuge testülesandeid täitma, kui olete väsinud või haige.

Uuringukeskkonnale saate ligipääsu alloleva lingi kaudu. Ligipääs on tagatud vaid üheks korraks, mis tähendab, et testülesanded tuleb sooritada esimesel katsel ja 90minutilist ajapiirangut arvestades. Palun sooritage test lähema kümne päeva jooksul!

Link

Kõigi osalejate vahel loositakse välja 25 viiesajakroonist Kaubamaja kinkekaarti!

Törke ilmnemisel pöörduge süsteemiadministraatori poole (meiliaadress), sisulistes küsimustes uuringu juhi prof. Martin Ehala poole: Martin.Ehala@ut.ee.

Uuringu sissejuhatav tekst veebikeskkonnas

Lugupeetud uuringus osaleja!

Olete alustamas kommunikatsioonipädevuse testülesannete sooritamist. Ülesandeid on seitse ja need keskenduvad keelelise pädevuse erinevatele külgedele: mõõdetakse keelelist korrektsust, sõnavara ulatust, suulise ja kirjaliku teksti mõistmist, teksti koostamis- ja ümbersõnastamisoskust.

Test tuleb sooritada üksi, kuid ülesannete lahendamisel on lubatud kasutada abivahendeid – sõnaraamatuid, käsiraamatuid ja veebiotsingut. Samas on iga ülesande tegemiseks antud aeg piiratud. Kui ajalimiit saab täis, siis salvestab süsteem automaatselt soorituse ja suunab Teid järgmise ülesande juurde. Kui lahendate ülesande kiiremini, saate ka ise soorituse salvestada, klikkides nupule „Edasi”. Tagasipöördumine juba täidetud ülesande juurde ei ole võimalik.

Pärast testülesannete sooritamist küsitakse Teie sugu, vanust, eriala, haridust jt taustaandmeid. Neid kasutatakse ainult statistilises analüüsis ega seota mingil viisil Teie isikuga. Ka testitulemuste anonüümsus on tagatud analüüsi kõigil etappidel.

Kui olete valmis testi sooritama, vajutage nuppu „Edasi”.